

ISBN 978-80-89975-00-6

9 788089 197500 6

FB'18

Alexander Mušinka - Miroslav Pollák

DARÍ SA

Úspešné príklady obcí
v spolunažívaní s Rómami

Občianske združenie KRÁSNY SPIŠ
Levoča - Prešov 2018

S podporou veľvyslanectva Kanady
With support of the Embassy of Canada

Government
of Canada

Gouvernement
du Canada

Embassy
of Canada

Ambassade
du Canada

*Publikácia bola vypracovaná pod záštitou
Úradu splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity.*

*Táto práca bola podporovaná Agentúrou na podporu výskumu a vývoja
na základe zmluvy č. APVV-15-0556
This work was supported by the Slovak Research and Development Agency
under the contract No. APVV-15-0556*

Autori: Mgr. Alexander Mušínska, PhD. – RNDr. Miroslav Pollák
Názov: Darí sa. Úspešné príklady obcí v spolunažívaní s Rómami
Recenzenti: Prof. RNDr. Ivan Bernasovský, DrSc.
PhDr. Jaroslav Skupník, PhD.
Obálka: Fero Guldán
Ilustrácie: Fero Guldán
Vydavateľ: Občianske združenie KRÁSNY SPIŠ, Levoča
Vydanie: Prvé, 2018
Tlač: VMV Prešov

ISBN 978-80-89975-00-6

OBSAH

1. ÚVOD	7
2. TROCHU TEÓRIE	13
2.1. Plánovanie	13
2.2. Chudoba ako spoločenský jav	16
2.3. O stereotypoch a faktoch	22
2.3.1. Ako je to však s údajným zneužívaním sociálneho systému na Slovensku zo strany Rómov	23
2.3.2. Atlas rómskych komunít 2013	26
3. SPIŠSKÝ HRHOV	29
4. SVERŽOV	46
5. RASLAVICE	59
6. ČIRČ	71
7. ZÁVER	79
7. ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY	81
7. 1. Články z periodík	85

1. ÚVOD

V roku 2012 uzrela svetlo sveta v tom čase ojedinelá publikácia s názvom „Podarilo sa“¹. Na jednom koncentrovanom mieste sa mohol čitateľ oboznámiť s úspešnými príkladmi riešenia problémov spolužitia väčšinového obyvateľstva s rómskou menšinou v 19 obciach Slovenska. Nešlo pri tom o nejaký prehľad TOP projektov, ale o snahu ukázať skutočne kvalitné aktivity v celej šírke ich variability. Väčšina popísaných obcí pochádzala z východného Slovenska, z Prešovského a Košického kraja. Tento fakt nie je prekvapujúci pre nikoho, kto má aspoň elementárne znalosti o geografickom rozmiestnením rómskych komunít.

Publikácia „Podarilo sa“ bola cielene zameraná na pozitívne príklady prístupu samospráv v celej jej variabilite a v rôznych jej formách. Ideálnym čitateľom publikácie „Podarilo sa“ bol starosta, člen obecného zastupiteľstva, zástupca mimovládnej organizácie alebo aktívny terénny sociálny pracovník v obci, ktorý chce úprimne zlepšiť spolužitie v obci s rómskou menšinou, alebo hľadá spôsoby riešenia už vzniknutých problémov. Primárnym zámerom nebolo poukázať na najlepšie príklady, t. j. urobiť určitý rebríček TOP alebo BEST, ale poukázať na skutočnosť, že dobrých príkladov je v teréne veľmi veľa. Dôležité je, aby sme ich dokázali a hlavne chceli vidieť. Našou snahou v prvej publikácii bolo ukázať

1 Mušinka Alexander: Podarilo sa. Príklady úspešných aktivít na úrovni samospráv smerujúcich k zlepšeniu situácie Rómov. Prešov Vydavateľstvo Prešovskej univerzity, 2012. 216 str. ISBN 978-80-555-0531-2. Dostupne na stránke <http://www.unipo.sk/cjknm/hlavne-sekcie/urs/publikacna-cinnost/> (odkaz na stiahnutie pdf verzie knihy: <http://www.unipo.sk/public/media/17060/Musinka%20-%20Podarilo%20sa%20-%20S1.pdf>). Uvedená publikácia má aj anglojazyčnú verziu Alexander Mušinka: The Things That Worked. Examples of successful activities on the level of local administration aimed at improving the situation of the Roma (odkaz na stiahnutie pdf verzie knihy: <http://www.unipo.sk/public/media/17060/Musinka%20-%20Podarilo%20sa%20-%20AJ.pdf>).

rôzne formy dobrých príkladov na úrovni obecných samospráv, ktoré pracujú s Rómami, a majú aj pozitívne výsledky, ktoré by mohli byť inšpiráciou a povzbudením pre ďalšie samosprávy.

Medzi popísanými samosprávami niektoré pristupovali k riešeniu komplexne a snažili sa realizovať mnoho aktivít zároveň. Iné samosprávy sa zamerali na jednu alebo dve najdôležitejšie oblasti. V niektorých prípadoch sme opísali organizácie pracujúce v obciach – školy, materské školy, kultúrne centrá, občianske združenia a pod.

Aj napriek skutočnosti, že sa jednalo v rámci jednotlivých samospráv o samostatné projekty, jednotlivé ukážky úspešných príkladov vo vybraných obciach boli dôkazom toho, že pozitívny prístup samosprávy musí vychádzať z niekoľkých dôležitých princípov – musí vychádzať z dobrej znalosti potrieb komunity a musí ísť o vzájomne prepojené a doplňujúce sa aktivity. Aktivity nemôžu byť zamerané iba na jediný výsek života rómskej komunity, nech by bol akokoľvek dôležitý, ak nie sú zároveň riešené aj ďalšie oblasti – či už vďaka aktivitám samospráv alebo samotnej rómskej komunity. Každý trochu skúsený aktivista, alebo terénny pracovník vie, že zvýšenie odbornej kvalifikácie a vzdelania pomôže pri nájdení zamestnania, zamestnanie garantuje finančný príjem, vďaka ktorému je možné vylepšiť si bývanie a slušné bývanie je predpokladom zdravia pre celú rodinu, pričom len zdravý človek dokáže zvládnuť pravidelnosť dlhodobej školskej dochádzky, a tak ďalej dookola. Riešením jedného problému pomáhame riešiť aj ďalšie problémy. Ak chceme pomôcť zlepšiť celkový stav rómskej komunity, musí dôjsť k vzdelávaniu detí práve tak ako ku výstavbe domov, oprave infraštruktúry, vytváraní pracovných príležitostí, eliminácii úžerníctva, komunitnej práci atď. Ideálnym prípadom je aktívna neprerušená dlhodobá komplexná práca s celou komunitou, ktorá zahŕňa všetky oblasti života. Vysvetleniu podstaty príčin nevyhovujúceho stavu niektorých rómskych komunít sa budeme venovať v prvej kapitole tejto knihy.

Publikácia „Podarilo sa“ bola dôkazom toho, že pozitívnych príkladov nie je na Slovensku málo, napriek tomu, že väčšinové médiá túto skutočnosť nevyužívajú dostatočne. O bulvárnych médiách ani nehovoriac, keďže v ich prípade sa možno s istotou spoľahnúť na prezentáciu primárne negatívnych príkladov. Aby sme však boli objektívni, oproti minulosti, dochádza aj vo sfére médií k výraznému posunu smerom k prezentovaniu aj dobrých príkladov z rómskeho prostredia.²

Pre dôslednosť musíme poznamenať, že úspešnosť konkrétnych príkladov v jednotlivých obciach v minulosti, neznamená automaticky nemennosť prístupu obce aj do budúcnosti. Platí aj opačné tvrdenie, podľa ktorého nezaujeme obce, alebo zlý príklad riešenia problémov rómskej komunity nemusí mať trvalý a nemenný charakter pre budúcnosť. Jedným z parametrov, ktorý významne vplýva a mení prístup obce ku vlastnej rómskej komunite je post starostu obce a obecného zastupiteľstva.

2 Z množstva autorov a článkov by sme len veľmi subjektívne mohli uviesť články Stanislavy Harkotovej alebo Rudolfa Sivého z portálu aktuality.sk : Chudobné deti v škole strácajú to, čo iné poháňa vpred (<https://www.aktuality.sk/clanok/562899/chudobne-deti-v-skole-stracaju-to-co-ine-pohana-vpred/>); Opustili chatrče, no stále zostávajú tam, kde predtým. V osade (<https://www.aktuality.sk/clanok/538264/opustili-chatrce-no-stale-zostavaju-tam-kde-predtym-v-osade/>); Rómovia Jehovovi. Na východe svoju misiu berú vážne (<https://www.aktuality.sk/clanok/565193/romovia-jehovovi-na-vychode-svoju-misiu-beru-vazne/>); Rómsky splnomocnenec: Rasistické krajiny neexistujú (<https://www.aktuality.sk/clanok/551872/romsky-splnomocnenec-rasisticke-krajiny-neexistuju/>); Ako štát vyrába ľudí závislých od sociálnych dávok (<https://www.aktuality.sk/clanok/507743/ako-stat-vyraba-ludi-zavislych-na-socialnych-davkach/>) a iné. Články v týždenníku Týždeň od Vladimíra Ledeckého: Svet hrhovského starostu (<https://www.tyzden.sk/casopis/svet-hrhovskeho-starostu/>) ale aj mnohé facebookové stránky napríklad splnomocnenca vlády pre rómske komunity Ábela Ravasza (<https://www.facebook.com/abelravasz/>), organizácie ETP Slovensko (<https://www.facebook.com/etp-slovensko/>), Romano nevo ľil (<https://www.facebook.com/Romano-Nevo-%C4%BDil-10150093457790524/>) a mnohé iné.

Dôležitou je ochota samotného starostu a zastupiteľstva a ich záujem o vlastných občanov obce, vrátane Rómov. Ukazuje sa, že čím je obec menšia, tým významnejšia je práve ich rola a autorita, vrátane nenahraditeľného významu samotného starostu. Štvorročné volebné obdobie môže pomôcť alebo ublížiť spolužitiu majority s rómskou menšinou, pretože prináša zmenu v dobrom aj v zlom. Alebo neprináša zmenu, čo môže byť opäť dobré alebo zlé, v závislosti od prístupu a praxe starostu a poslancov obecného zastupiteľstva v predchádzajúcom končiacom volebnom období. Komunálne voľby sú vždy ohrozením a príležitosťou zároveň.

Predkladaná publikácia „Darí sa“, je akýmsi veľmi voľným pokračovaním spomínanej publikácie „Podarilo sa“ a zároveň začiatkom rozsiahlejšej práce na túto tému. Jej cieľ je aj nie je ten istý. Na jednej strane sa v tejto prvej verzii novej publikácie chceme zamerať na predstavenie dvoch obcí, o ktorých sme už písali v minulosti. Radi by sme predstavili ich prácu a aktivity z odstupu niekoľkých rokov – kam sa situácia v obci posunula, ako to vidia samotní aktéri z dnešného pohľadu.

Zároveň by sme však chceli predstaviť aj ďalšie dve obce, ktoré neboli v pôvodnej staršej publikácii, ale v poslednom období sa rozhodli nečakať na riešenia z vonku a „spasiteľov z ministerstiev“ (ktorí, ako ukážeme ďalej, nemôžu riešiť problémy priamo v teréne, ale môžu nastaviť pravidlá a vytvoriť možnosti práve pre samosprávy, aby sa tieto sami aktivizovali) a rozhodli sa pristupovať k problémom proaktívne.

Vzhľadom na obmedzený čas, ktorý sme mali na spracovanie tejto prvej verzie novej publikácie, obmedzili sme sa v nej iba na štyri konkrétne príklady. Pre skeptikov a negativistov jednoznačne zdôrazňujeme – štyri obce nie sú kompletným výsledkom nášho hľadania, ale sú výsledkom našich aktuálnych časových kapacít. Inými slovami povedané, štyri obce na tomto mieste prezentujeme nie preto, žeby ich nebolo viac, ale preto, že sme viac spracovať nesti-

hli. Dobrých príkladov, ktoré nateraz spracované nemáme a budú súčasťou už spomínanej pripravovanej širšej verzie novej publikácie, je mnohonásobne viac. Podobne ako v prípade prvej knihy, aj v prípade aktuálnej práce môžeme tvrdiť, že najväčší problém nie je nájsť dobré príklady, ale rozhodnúť sa, ktoré z dôvodu našich kapacitných možností prezentovať nebudeme.

V tejto publikácii sa zameriame na obec Spišský Hrhov v okrese Levoča a obec Sveržov v okrese Bardejov ako zástupcov tých obcí, o ktorých sme už písali. Obce Čirč v okrese Stará Ľubovňa a Raslavice v okrese Bardejov sú zasa zástupcami novo predstavených obcí.

Aby sme však boli objektívni, už teraz si uvedomujeme, že v budúcnosti bude potrebné popísať aj neúspešné príklady v obciach, to znamená niečo na spôsob publikácie „Nepodarilo sa“. Dôvodom nie je radosť zo zlých výsledkov, alebo negatívna kampaň. Dôvod je ten istý ako pri tvorbe publikácie úspešných príkladov. Uvedomujeme si, že popis neúspešných príkladov môže byť poučným a preventívnym. Vďaka poznaniu cudzích chýb, je možné sa im vyhnúť a neopakovať ich. A to za to stojí.

Pre úplnosť vysvetlenia postupu spracovania všetkých príkladov vybraných obcí treba priznať využitie exaktných údajov a tvrdých dát z Atlasu rómskych komunít 2013, o ktoré sa táto publikácia opiera. Táto skutočnosť nijako neznižuje ochotu starostov a všetkých zainteresovaných osôb, ktoré spolupracovali a nezištne poskytli množstvo užitočných informácií, veľmi cenných pre spracovanie získaných materiálov a napísanie výsledného textu tejto publikácie.

2. TROCHU TEÓRIE

Pri prezentácii dobrých príkladov riešenia problému, ktorý sa vo všeobecnosti nazýva rómsky, je účelné predstaviť v krátkosti teoretický rámec, v ktorom sa pohybujeme. Vďaka pochopeniu procesov, ktoré v komunitách a obciach prebiehajú, je totiž možno lepšie vysvetliť jednotlivé prebiehajúce aktivity, ale hlavne je možné pre samosprávy a zainteresované strany lepšie naplánovať činnosti, ktoré môžu následne viesť k očakávanému cieľu.

2.1. Plánovanie

Ako sme už jasne uviedli v predošlej publikácii, jedným z primárnych procesov, ktoré je nevyhnutné pri prístupe k riešeniu problémov Rómov realizovať je **proces plánovania**. Proces plánovania neznamena vypracovanie formálneho dokumentu (napríklad Plán sociálneho a hospodárskeho rozvoja obce alebo iný podobný dokument), ale definovanie si skutočnej vízie. Inými slovami, nevyhnutné je mať jasnú predstavu čo chceme dosiahnuť. Prirovnali by sme to k stavbe domu, pri ktorej hneď na úvod by sme mali mať predstavu čo a prečo chceme stavať. Následne, na základe našej predstavy, je možné vypracovať architektonickú víziu a rozpracovať stavebné plány (ktoré nie je nevyhnutné mať formálne na papieri, ak sme zručným stavbárom) a až následne začať samotnú stavbu. Pri samotnej stavbe je však nevyhnutné vyznať sa v stavebníctve, rozumieť tomu a mať príslušné zručnosti – dôvodom je skutočnosť, že sa tak vyvarujeme mnohým chybám, nepresnostiam a omylom. Ak nám tieto znalosti a zručnosti úplne alebo čiastočne chýbajú, je možné ich nahradiť profesionálmi, ktorí to vedia. Napríklad, ak nie sme elektrikármi, asi túto časť stavby prenecháme niekomu, kto sa v tejto problematike vyzná.

Opäť, ako mnohokrát v minulosti, a ako sme to uviedli aj v predošlej publikácii, je nevyhnutné uviesť, že pri riešení problémov Rómov, alebo pri riešení tzv. rómskej problematiky, neexistujú rýchle, univerzálne a lacné riešenia.

V prvom rade je potrebné mať na zreteli, že neexistujú univerzálne riešenia. Tak ako slovenská spoločnosť nie je homogénna (jednotvárna) a je rozdelená do množstva spoločenských vrstiev (náboženských, politických a regionálnych skupín a pod.), tak nie je homogénna ani rómska komunita. Dovoľíme si tvrdiť, že táto komunita je v mnohých prípadoch ďaleko väčšmi rozvrstvená ako okolitá majorita. Takmer v každej rómskej komunite nájdete špecifiká a odlišnosti, ktoré sú často limitujúcim faktorom pre to, ako tá ktorá komunita navonok pôsobí, ako sa v nej žije a aký má vzťah k majoritnému, ale aj rómskemu okoliu. Nie je preto možné vytvoriť jeden model fungovania, ktorý by sa uplatňoval celoplošne. Takýto model jednoducho nebude všade efektívne fungovať.

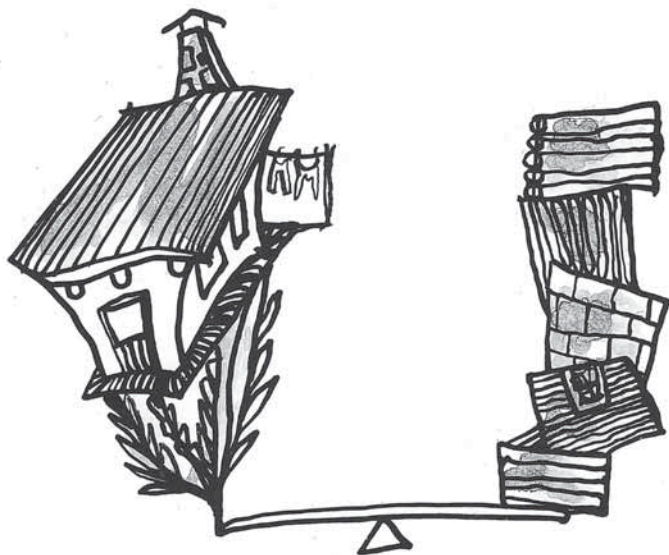
V druhom rade je nutné si uvedomiť, že neexistujú rýchle riešenia. Nie ideálne vzájomné vzťahy medzi Rómami a majoritou sú výsledkom dlhotrvajúcich procesov, korene ktorých je nutné hľadať minimálne desaťročia do minulosti. Často pritom išlo o implementáciu zlých riešení vychádzajúcich z mylných predstáv a nepochopenia samotnej podstaty situácie a jej príčin.

Posledným obmedzením je skutočnosť, že v súčasnej situácii neexistujú lacné riešenia. Jedným dychom však musíme dodať, že neriešenie problémov medzi Rómami a majoritou nás bude stáť podstatne viac.

Podarilo sa, 2012, str. 8-9

Veľmi častou chybou pri prístupe k riešeniu rómskej problematiky na Slovensku je skutočnosť, že zainteresovaní nepoznajú niektoré procesy prebiehajúce v spoločnosti, ktoré sú značne limitné (a to nie len) v rámci tejto sféry. V prvom rade je nevyh-

nutné si uvedomiť, že v mnohých konkrétnych prípadoch rozdiely medzi Rómami a okolitou majoritou sú výsledkom nie etnických charakteristík, ale výsledkom sociálnych odlišností. Vždy treba vedieť rozoznať podstatu problému a jeho charakteristiku. Ak sa v obci púšťame do riešenia nejakých problémov, musíme mať jasno v tom nakoľko ide o problém etnický a kultúrny a nakoľko je to problém sociálny alebo ekonomický. Často ide o rozdiel medzi spoločenskou vrstvou strednej triedy (middle class) a najnižšími sociálnymi vrstvami (under class) – inými slovami ide o problematiku chudoby. Pre porozumenie uvedme opäť jednoduché dva príklady: úplne ináč budeme postupovať pri zakladaní rómskeho folklórneho súboru so zohľadnením rómskych ľudových tradícií a domácich speváckych a muzikantských osobností z radov Rómov a ináč budeme pristupovať pri svojpomocnej výstavbe rodinných domov na novopridelených stavebných parcelách v obci.

2.2. Chudoba ako spoločenský jav³

Problematika chudoby (a nie len na Slovensku) nie je „čierno-biela“, ale ide o veľmi rôznorodú a rozsiahlu oblasť. Na problematiku chudoby sa môžeme pozeráť z mnohých uhlov a mnohých perspektív, v našom prípade však bude dominovať perspektíva sociologická a kultúrne antropologická.

V každej spoločnosti existuje sociálnokultúrna stratifikácia, pričom jednotliví jej členovia vytvárajú rôzne skupiny alebo štruktúry. Podľa toho ako sa na nich budeme pozeráť, t. j. v akom kontexte ich budeme vnímať a interpretovať, môžeme hovoriť napríklad o triedach, kastách, profesných skupinách a pod. Možností triedenia a definovania jednotlivých skupín je v zásade neobmedzený počet.⁴

Stratifikácia ako taká, vychádza z nerovnomerného rozdelenia zdrojov, ktorými príslušná spoločnosť disponuje. Na jednej strane tejto pomyslenej hierarchie sú tzv. najnižšie sociálne vrstvy – „trieda“ underclass – alebo „chudobní“ a na opačnej strane škály sú elity alebo tzv. vyššie sociálne vrstvy – „trieda“ high society – alebo „bohatí“. Uprostred je tzv. „stredná trieda“ (pozn.: šedé terčiky na ľavej strane schematického grafu uvedeného nižšie). Počet jednotlivých tried je v princípe neobmedzený a záleží iba na jemnosti škály, akú si zvolíme. Každú sociálnu vrstvu charakterizujú určité sociokultúrne znaky, ktoré sú pre ňu typické a ktoré ju charakterizujú (pozn.: biele terčiky na pravej strane schematického grafu

3 Uvedená časť vychádza z nášho textu, ktorý sme opublikovali v knihe POLLÁK, M. , MAČÁKOVÁ, S. , MUŠINKA, A. , HYBAČKOVÁ, B.: Z chudoby k sebestačnosti. Košice : ETP Slovensko – Centrum pre udržateľný rozvoj, 2017, 108 str., ISBN 978-80-968196-9-0. Treba poznamenať, že publikácia Z chudoby k sebestačnosti pristupuje k fenoménu chudoby z hľadiska sociálno ekonomického pohľadu.

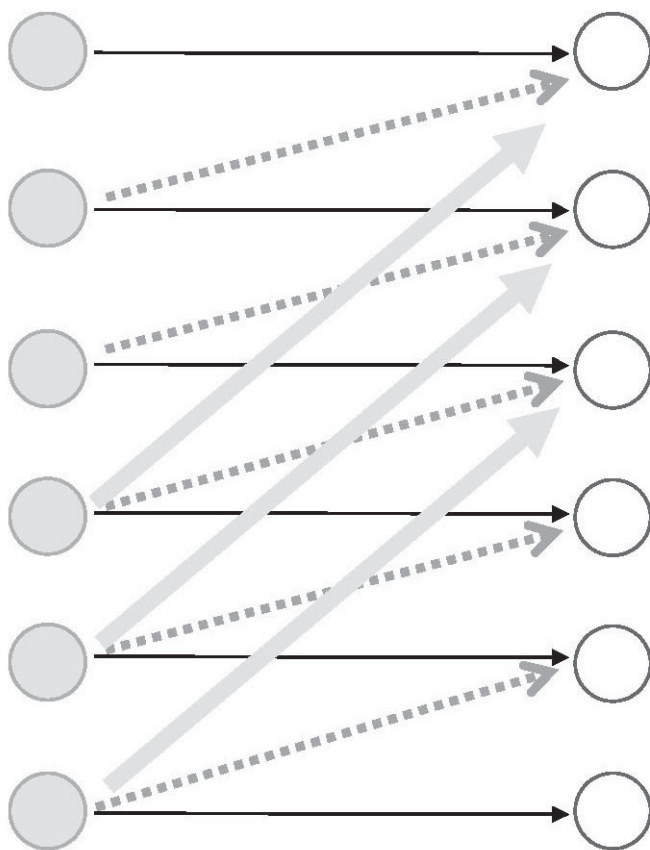
4 Bližšie pozri napríklad veľmi dobrý prehľad Jadwigy Šanderovej *Sociální stratifikace. Problém, vybrané teórie, výzkum*. (Praha 2004, Karolínium. 173 str. ISBN 80-246-0025-0).

uvedeného nižšie). Medzi takéto sociokultúrne prvky patrí spôsob bývania, strava, obliekanie, vzdelanie, príjem, používané znalosti, vybavenie domácnosti, používaný typ dopravy, spôsob investovania zdrojov, trávenie voľného času, typ dovoleniek a ich destinácie a pod. Opäť je nevyhnutné zdôrazniť, že výpočet prvkov je v podstatne neobmedzený a záleží iba na konkrétnom prípade alebo kontexte, aký výber sa bude sledovať. Vzťah medzi sociokultúrnou vrstvou spoločnosti a znakmi, ktoré ju charakterizujú, alebo ktoré sú pre ňu typické, znázorňuje v schematickom grafe čierna vodorovná šípka.

Sivá prerušovaná čiara v schematickom grafe znázorňuje „spoločensky akceptovateľné“ potreby, t. j. znázorňuje štatutárne prvky alebo znaky, ktoré by príslušník príslušnej sociokultúrnej vrstvy/triedy preferoval alebo o ktoré usiluje. Veľmi zjednodušene povedané, ak člen niektorej sociokultúrnej vrstvy vlastní nejaký prvok, ktorý charakterizuje jeho pozíciu, rád by mal o niečo „lepší“/“vyšší“ prvok – príklad: ak príslušník napr. strednej triedy má ojazdené auto strednej triedy, rad by mal auto nové (hoci aj z nižšej kategórie). Inými slovami táto skutočnosť poukazuje na snahu a sociálnu mobilitu.

Siva plná čiara znázorňuje „spoločensky neakceptovateľné“ potreby, t. j. znázorňuje situáciu, kedy príslušník príslušnej sociokultúrnej vrstvy/triedy používa štatutárne prvky/znaky z výrazne odlišných socioekonomických vrstiev. Veľmi často v takýchto prípadoch dochádza k situácii, kedy konkrétny jedinec, ktorý používa takéto prvky/znaky, je vo vlastnej sociokultúrnej vrstve neakceptovateľný (alebo ignorovaný) a vo vrstve pre ktorú je príslušný prvok/znak charakteristický ho neakceptujú. V ľudovej rétorike to vystihuje príslovie: *Hraje sa na pána ale z topánok mu trčí slama...* Ako príklad by sme mohli uviesť používanie luxusných vecí (autá, šperky, oblečenie a pod.) príslušníkmi nižších vrstiev. Úradník na dedinskom obecnom úrade by asi vyzeral veľmi zvláštne ak by do práce chodil na luxusnom *Rolls-Royce*. Inými slovami povedané, príliš veľké socioekonomické „skoky“ – „nefungujú“.

Zároveň je nevyhnutné poznamenať, že prvky/znaky, ktoré charakterizujú príslušnú socioekonomickú vrstvu, nie sú nemenné. V čase a priestore sa menia – je to kontinuálny proces. Napríklad strednú vrstvu na Slovensku, v Nemecku alebo vo Veľkej Británii budú s najväčšou pravdepodobnosťou charakterizovať čiastočne odlišné prvky/znaky (napr. používané autá alebo vybavenie domácnosti a pod.). Zároveň platí, že prvky, ktoré charakterizovali určitú socioekonomickú vrstvu v minulosti, dnes sú znakom úplne inej vrstvy – napr. pozrime sa na používanie mobilov alebo konzumáciu doma pestovanej (bio) stravy.

Ak si uvedomíme fungovanie situácie znázornenej na vyššie uvedenom schematickom grafe, uvidíme niekoľko veľmi dôležitých zistení. Snahy o úplnú elimináciu chudoby sú iluzórne. Úplne eliminovať chudobu sa nikdy nepodarí. Chudoba predstavuje nie skupinu ľudí s presne definovateľnými prvkami a charakteristikami, ale skupinu ľudí, ktorí sú na pomyselnom“ poslednom/ najnižšom“ stupni sociokultúrnej štruktúry. Inými slovami, vždy bude niekto posledný. Nie je možné zrušiť posledné miesto. Čo je však veľmi dôležité, je snaha, aby v rámci spoločnosti dominovali minimálne dve tendencie.

Prvú tendenciu predstavuje tlak na to, aby rozdiel medzi krajnými bodmi socioekonomickej škály bol podľa možnosti čo najmenší, t. j. aby rozdiel medzi bohatými a chudobnými nebol príliš veľký. Veľké sociálne a ekonomické rozdiely oslabujú súdržnosť spoločnosti⁵. Čím väčšieho počtu obyvateľov sa tieto veľké rozdiely týkajú, tým je spoločnosť (štát) viac ohrozená. V extrémnom prípade musíme mať na zreteli, že prepád strednej triedy môže mať až fatálne následky pre politickú stabilitu štátu, keďže stabilita demokratického systému sa opiera práve o silu a občiansku zrelosť strednej triedy. Druhou tendenciou je snaha, aby v rámci spoločnosti dochádzalo k sociálnej mobilite a aby občan mal možnosť posúvať sa v rámci tejto socioekonomickej štruktúry. A to nie len smerom „nadol“, ale aj smerom „hore“.

V tomto kontexte zdôrazňujeme pojem **možnosť**. Znamená to, že nie každý ma mať garantovaný výsledok ale, každý by mal mať garantovanú možnosť, resp. príležitosť. A to nie len v teoretickej rovine, ale aj v praktickej rovine. Garanciou možnosti, nie je skutočnosť, ktorá síce formálne existuje, ale reálne je nedosiahnuteľná. Ako príklad môžeme uviesť, hypotetickú situáciu, kedy sa cela budova postaví ako bezbariérová, ale dvere

5 O tom, že rastie objem investícií, ale zároveň aj ekonomická nerovnosť sa môžeme dočítať napr. v článku „Sme v ére lacných peňazí, drahých chýb a príjmovej nerovnosti“, DENNÍK N 9.8.2017

budú mať šírku maximálne 40 cm pričom invalidný vozík je široký 60 centimetrov. Alebo situácia, kedy by získanie štartovacieho úveru pre mladých bolo podmienené garanciou majetku, hodnota ktorého by mnohonásobne prevyšovala výšku úveru. Reálne využívanie takejto možnosti sa následne v zásade úplne stráca.

Práve na vytváranie týchto **možností** sa zamerali všetky prezentované príklady v našej publikácii. V niektorých prípadoch bol tento prístup zadefinovaný prvoplánovo, v iných k nemu dospeli prirodzenou cestou analýzy reálneho stavu – „gazdovskou logikou“.

Pri vytváraní možností je zároveň nevyhnutné mať na pamäti, že poskytované možnosti by nemali byť príliš vzdialené príslušníkom socioekonomickej vrstvy, pre ktorú sú tieto možnosti vytvárané (sivá neprerušovaná šípka). Takéto snahy by sa mohli ukázať ako nefunkčné. Zároveň platí, že vytváranie možností zahŕňa nie len samotné štatutárne prvky/znaky ale aj zručnosti/schopnosti/znalosti ako ich používať a veľmi často vytvárajú často veľmi komplikovanú a náročnú „reťaz“ vzájomne previazaných aktivít. Ich zvládnutie si vyžaduje veľmi často veľké úsilie, ktoré nemusí každý zvládnuť, alebo nemusí chcieť zvládnuť. Opakujeme preto, že garantovaná by mala byť možnosť ich zvládnuť a nie ich samotné zvládnutie (t. j. výsledok).

Ako príklad uvedieme situáciu, kedy vlastníctvo auta je napríklad oficiálne viazané na absolvovanie autoškoly a následných testov na dopravnom inšpektoráte, čo si vyžaduje znalosť čítania a písania, t. j. absolvovanie minimálne základného vzdelania. S vlastníctvom auta je následne spojená aj potreba pravidelných investícií do jeho prevádzky a údržby, čo si vyžaduje zabezpečenie určitého príjmu. Podobne je to napríklad s vlastníctvom nehnuteľností alebo iných štatutárnych znakov/prvkov. *Vlastníctvo luxusnej jachty, prevádzka ktorej si vyžaduje ročne v priemere asi 20 % jej obstarávacej hodnoty, by pre príslušníka strednej triedy s najväčšou pravdepodobnosťou nebola „výhodou“.*

Samostatnou kapitolou v diskusiách o chudobe na Slovensku je otázka chudoby Rómov. Chudoba ako taká nemá etnickú charakteristiku. Z toho jednoznačne musíme skonštatovať, že neexistuje špecifická rómska chudoba⁶. Avšak zároveň je pravdou, že určité skupiny, môžu mať horšiu pozíciu v spoločnosti, čo ich následne môže posúvať nižšie v rámci sociokultúrnej hierarchie. Takéto skupiny môžu byť definované na základe etnických kategórií (na Slovensku napríklad Rómovia), ale aj na základe gendru/pohlavia (napríklad postavenie žien a mužov je odlišné, alebo postavenie „blondínok“ a pod.), antropologických znakov (napríklad handicapovaní ľudia, obézni verzus chudí a pod.) a mnohých ďalších kritérií.

6 V tomto kontexte môžeme povedať, že existujú chudobní Rómovia ale podobne existujú aj chudobní Slováci, ale neexistuje niečo ako špecifický typ *rómska chudoba* tak ako nie je ani *slovenská chudoba*.

2.3. O stereotypoch a faktoch

V predchádzajúcej kapitole sme spomenuli, že chudoba nemá etnickú príslušnosť, čoho dôsledkom je tvrdenie, že neexistuje rómska chudoba. Analogicky môžeme tvrdiť, že neexistuje špecifická rómska kriminalita a podobne. Samozrejme, nie sme naivní a netvrdíme tým, že žiadny Róm nie je chudobný, alebo že žiadny Róm nemôže byť kriminálnik. Jednoznačné vysvetlenie našich úvah a tvrdení môže objasniť príklad autonehody na diaľnici. Ak autohaváriu zapríčini Slovák, nikdy nehovoríme, že ide o slovenskú autonehodu. Keďže v tejto publikácii sa nevenujeme zvlášť tradícií, kultúre a zvyklostiam Rómov, nebudeme sa zdržiavať vyvracaním mýtov o tom, že každý Róm je muzikant alebo kováč, každá Rómka tanečnica alebo veštica, že všetci chcú kočovať a majú radi oheň aj v bytovkách atď. Vráťme sa k charakteristikám Rómov a predsudkom zo strany majority, ktoré môžu výrazne ovplyvniť rozhodnutia o postupnosti aktivít v prospech realizácie pozitívnych zmien v živote Rómov v konkrétnych obciach.

Chudoba Rómov na Slovensku vykazuje niekoľko špecifik a veľmi často je viazaná na množstvo stereotypov, ktoré o tejto skupine panujú. Práve tieto stereotypy sú v reálnom živote pre mnohých Rómov limitujúce a v konečnom dôsledku diskriminujúce. Práva snaha o odstraňovanie týchto mylných stereotypov, je jedným z hlavných nástrojov boja proti diskriminácii a zároveň jedným z nosných nástrojov potrebných pri budovaní možností pre sociálnu mobilitu tejto skupiny.

Treba jednoznačne povedať, že Rómovia sú na Slovensku vo všeobecnosti diskriminovaní. Jednoduchým „dôkazom“ je skutočnosť, že nikto z neRómov, by v súčasnosti nechcel byť Rómom na Slovensku. Akokoľvek sa to často hovorí, ale v skutočnosti platí, že byť v dnešnej dobe Rómom na Slovensku nie je „žiadna výhoda“. Aj Rómovia, ktorí žijú mimo rómskych komunit a patria do tzv. strednej triedy, pre mnohých neRómov v každodennej interakcii sú „iba Cigánmi“.

2.3.1. Ako je to však s údajným zneužívaním sociálneho systému na Slovensku zo strany Rómov⁷

Chybným stereotypom je aj predstava o nadmernom negatívnom dopade Rómov na sociálny systém na Slovensku. Pozrime sa na túto tému bližšie.

Podľa Inštitútu ekonomických a sociálnych analýz – INESS v roku 2014 zaplatil každý občan Slovenskej republiky za služby štátu celkovo 4 811 EUR (pozn.: pre rok 2017 bola táto suma 6 157 EUR a pre rok 2018 už 6 326 EUR). Na tejto sume sa pomoc v hmotnej núdzi podieľa čiastkou 51 EUR (pozn.: pre rok 2017 bola táto suma 39 EUR a v roku 2018 už iba 31 EUR), čo predstavuje podiel 1,06 % z celkových nákladov (pozn.: pre rok 2017 bol tento podiel 0,63 % a pre rok 2018 už iba 0,49 %) . V rámci sociálnej politiky ide o jej najlacnejšiu časť.

Podľa údajov Antona Marcinčina a Ľubice Marcinčinovej uvedených v ich známej práci Straty z vylúčenia Rómov z roku 2009 tvoria Rómovia odhadom asi 30 % zo všetkých poberateľov dávok v hmotnej núdzi, teda počet Rómov závislých od dávok v hmotnej núdzi predstavuje číslo okolo 102 tisíc. Pri odhadovanom počte Rómov podľa Atlasu 2013 (402 tisíc) môžeme skonštatovať, že asi 300 tisíc Rómov nie je poberateľmi dávok v hmotnej núdzi. Opäť upozorňujeme, že stále hovoríme o najlacnejšej dávke v systéme sociálnej pomoci na Slovensku (cca 0,49% výdavkov na všetky služby štátu pre občanov v roku 2018).

Okrem vyššie uvedených dávok v hmotnej núdzi sú Rómovia vo vyššej miere aj poberateľmi rodičovských príspevkov, ktoré sa však do dávok v hmotnej núdzi započítavajú, t. j. pre potreby posudzovania hmotnej núdze sa to počíta ako príjem....

7 Podkapitola je spracovaná podľa Michal Páleník a kol.: Sociálny systém, skutočnosť a vízia, Inštitút zamestnanosti, Bratislava, 2014, s. 71 – 75 (krátené)

Na Slovensku podľa údajov Ústredia práce, sociálnych vecí a rodiny je priemerne vyplatených 143 288 rodičovských príspevkov.

Ak je rodič dieťaťa na tzv. materskej dovolenke a rodina nemá iné príjmy, takáto rodina nemá nárok na dávku v hmotnej núdzi, lebo jej príjem z rodičovského príspevku je vyšší ako životné minimum. Takáto rodina potom logicky nefiguruje medzi poberateľmi (vrátane spoločne posudzovaných osôb) dávok v hmotnej núdzi.

Ak by sme použili podobné kritérium ako v prípade poberateľov dávok v hmotnej núdzi (t. j. asi 30 %), rodičovský príspevok by poberalo asi 43 tisíc rómskych rodičov, čo spolu s deťmi predstavuje číslo približne 86 tisíc osôb.

Stále sa viac ako 200 tisíc Rómov nachádza mimo systému poberania dávok v hmotnej núdzi a rodičovského príspevku.

Podľa odhadov Ústredia práce, sociálnych vecí a rodiny štruktúra poberateľov dávky v hmotnej núdzi je taká, že jej najväčšiu časť tvoria jednotlivci (až 62 %) a rodiny s viac ako štyrmi deťmi predstavujú iba 3 % poberateľov. Takže zase nie je pravdou, že mnohopočetné rómske rodiny nadmerne zneužívajú dávky v hmotnej núdzi a že Rómovia parazitujú na najmenšej sociálnej položke účtenky za služby štátu.

Finančne najnáročnejšou položkou v sociálnom systéme sú starobné dôchodky, na ktoré každý občan Slovenska v roku 2014 prispel sumou 885 EUR (pozn. v roku 2017 sumou 1 042 EUR a v roku 2018 sumou 1 096 EUR). Táto suma predstavuje 18,4 % z celkových štátnych výdajov (pozn. v roku 2017 predstavovala 16,92 % a v roku 2018 čiastku 17,33 %).

Rómovia tvoria medzi poberateľmi starobných dôchodkov zanedbateľné percento. Podľa štatistík o zdravotnom stave obyvateľstva sa Rómovia v osadách dožívajú v priemere o 5 až 7 rokov menej ako príslušníci väčšinového obyvateľstva. Znamená to, že muži

v osadách sa dožívajú v priemere 55 rokov a ženy 59,5 roka. Ak vek odchodu do dôchodku je 62 rokov u mužov a 60 rokov u žien, znamená to, že Rómovia v osadách sa dôchodku prakticky nedožívajú.

Ak hovoríme o sociálnom systéme vo vzťahu k Rómom, musíme skonštatovať, že na Slovensku doposiaľ nemáme žiadne špecifické sociálne programy a príspevky, ktoré by sa vyplácali/poskytovali na inom ako občianskom princípe. Inak povedané, na Slovensku neexistuje žiadny „rómsky“ sociálny systém ani „rómske“ sociálne dávky či príspevky.

2.3.2. Atlas rómskych komunít 2013

Niektoré predsudky a zlé odhady o počtu Rómov na Slovensku vyplývajú zo zlých úvah toho ktorého jednotlivca na základe jeho subjektívnych osobných obmedzených skúseností, alebo sa opierajú o oficiálne štatistiky, ktoré hovoria o úradných číslach, nepoužiteľných pre praktické reálne plánovanie a výkon v teréne.

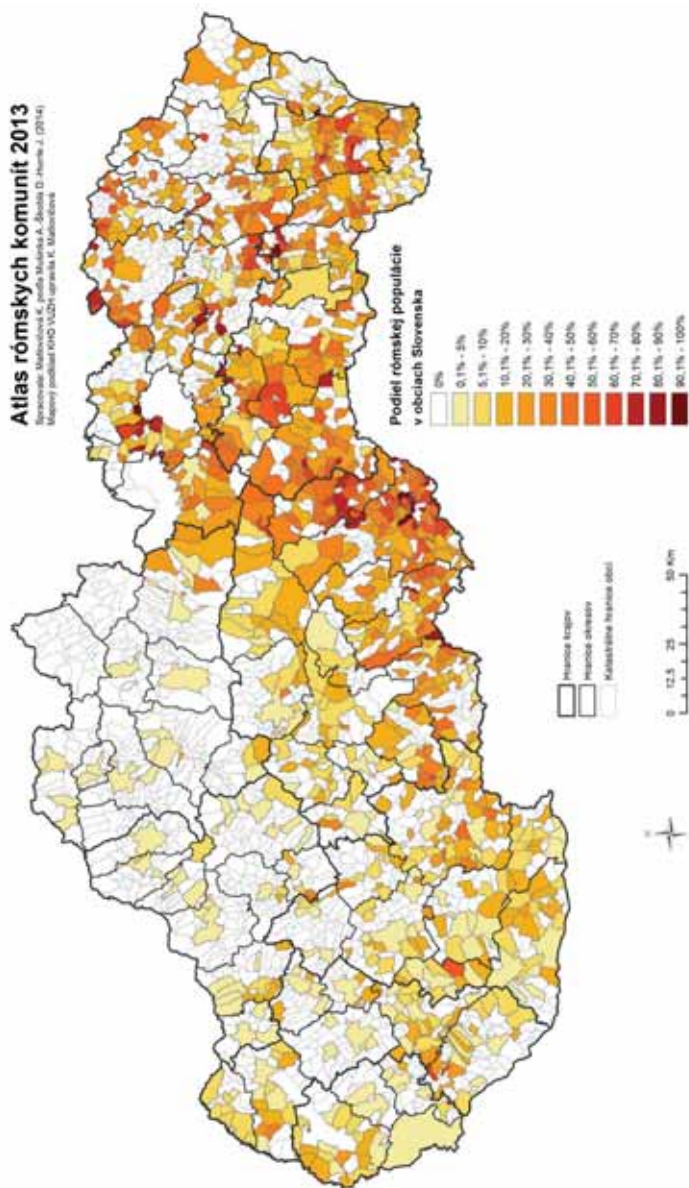
V roku 2013 bolo realizované komplexné mapovanie rómskych komunít známy ako Atlas rómskych komunít na Slovensku 2013 (Mušinka 2014). Išlo o komplexné zmapovanie všetkých miest a obcí, v ktorých sa zisťovala početnosť a životne podmienky tých ľudí, ktorých okolie (reprezentované obecným/mestským úradom) vníma ako Rómov. Z takto zistených údajov sa následne detailný dotazníkový prieskum robil vo všetkých mestách a obciach, v ktorých bývalo viac ako 30 ľudí okolím považovaných za Rómov.

Na základe zistení môžeme skonštatovať, že na Slovensku žije podľa odhadov minimálne 402 810 ľudí, ktorých okolitá majorita vníma ako Rómov. V kontexte celkového počtu obyvateľov Slovenska ku 31. 12. 2012 (podľa údajov Štatistického úradu to bolo 5 410 836 obyvateľov) tvorí odhadovaný podiel Rómov **7,44%**. Spomínaný „atlas“ je všeobecne dostupný v elektronickej podobe, avšak je vhodné aj na tomto mieste zopakovať niekoľko základných údajov, ktoré v ňom boli publikované.

Teritoriálne rozmiestnenie Rómov na Slovensku ukazuje mapa.

Atlas rómskych komunit 2013

Bratislava, Bratislava 2, podľa Mestského úradu Bratislava (2014)
Spracoval: JUDr. Vladimír Štefánik, Ph.D.

Vzhľadom na skutočnosť, že Rómovia tvoria na Slovensku 7,44 % z celkového počtu obyvateľov, je prirodzené, že neexistuje ani jeden kraj a ani jeden okres v ktorom by mali väčšinu. Na Slovensku sú 3 okresy, v ktorých nie sú žiadne rómske komunity a z celkového počtu 72 okresov (mestá Bratislavu a Košice Atlas 2013 eviduje ako jeden okres) na Slovensku majú Rómovia väčšie ako 7,44% zastúpenie v 26 okresoch. Všetky tieto okresy sa nachádzajú v troch krajoch – Prešovskom (11 okresov), Košickom (8 okresov) a Banskobystrickom (7 okresov). Najvyššie percentuálne zastúpenie Rómov v jednom okrese dosahuje 31,54% pričom ide o malý okres, kde je celkovo len niečo cez 40 tisíc ľudí.

3. SPIŠSKÝ HRHOV⁸

Obec Spišský Hrhov patrí k tým obciam, v ktorých došlo k veľmi radikálnej, komplexnej a stále trvajúcej pozitívnej zmene vo vzťahu k miestnej rómskej komunite. Ide o obec, ktorá už je „chronicky známa“, takže pre nezasväteného pozorovateľa sa môže na prvý pohľad zdať, že ide o nenapodobiteľný unikát, mocensky protežovanú a nadštandardne finančne zvýhodňovanú obec, alebo o obec, ktorú si „systém“ drží ako ukážkovú, aby mal „čo ukazovať“. Ani jedno z vyššie uvedeného nie je pravdou. Obec je, resp. bola úplne „normálna“, bežná a ničím výnimočná, ktorá nemá „politické krytie“, nemá prístup k neštandardným alebo vylobovaným obrovským zdrojom a pod.

Príbeh obce Spišský Hrhov je úspešným príbehom zmeny na lokálnej úrovni v období po Novembri 1989 na Slovensku. Zatiaľ čo veľa obcí na slovenskom vidieku prežíva v stave zotrvačnom

8 O uvedenej obci je dostupných množstvo literatúry. Reportážnej, umeleckej, odbornej a pod. Časť z nich napísali aj autori tejto publikácie. Okrem už spomínanej knihy Podarilo sa, sme o tejto téme napísali policy paper Mušinka Alexander, *Obec Spišský Hrhov – model úspešne fungujúcej obce v procese reformy verejnej správy a v kontexte multikultúrneho spoluzitia*. Bratislava, SFPA, 2016, 29 str., ISBN 978-80-89356-59-1; článok Differentiated effects brought by locally implemented solutions of the Roma issue in municipalities Pečovská Nová Ves, Lipany and Ostrovany / Alexander Mušinka, Kvetoslava Matlovičová, Anna Židová ; Recenzenti Gábor Kozma, Csaba Patkós. - In: Roma population on the peripheries of the Visegrad countries : integration issues and possible solutions. - Debrecen : DIDAKT Kft., 2012. - ISBN 978-615-5212-10-9. - S. 121-142 a i. Na internete sú dostupné pravidelné články Vladimíra Ledeckého v týždenníku Týždeň – Stĺpček Svet hrhovského starostu (<https://www.tyzden.sk/caso-pis/svet-hrhovskeho-starostu/>) ako aj mnoho ďalších materiálov, výpočet ktorých by presiahol možnosti tohto článku. Pri písaní tohto článku sme čerpali so všetkých týchto zdrojov, ale tiež z osobných rozhovorov a dlhodobých výskumov priamo v obci. Internetové stránky obce Spišský Hrhov sa nachádzajú na adrese <http://www.spiskyhrhov.info/>.

- udržiavacom, alebo dokonca úpadkovom, obec Spišský Hrhov zažíva mohutný rozvoj. Jeho príčinou sú samotní ľudia a aktívna samospráva. Aktívny prístup obce k riešeniu problémov života občanov rómskej komunity bol v roku 2015 ocenený cenou Gypsy Spirit. V tom istom roku bola obec ocenená titulom Dedina roka za celkový postoj a úspechy pre komplexný rozvoj obce v prospech všetkých občanov obce. Povedomie o obci sa dostalo aj na medzinárodnú úroveň. O jej úspechoch napríklad písali The New York Times, ktorá zverejnila reportáž o obci ako pozitívnom príklade.⁹

Výrazný obrat v obci nastal v roku 1998 po komunálnych voľbách, kedy sa novým starostom obce stal Vladimír Ledecký – mladý a nabudený starosta, ktorý nechcel vládnuť alebo zarábať, ale chcel veci meniť. Ako rodený Hrhovčan, s dávnymi koreňmi v obci skonštatoval jednoduchý fakt: *„Som Hrhovčan. Tu som sa narodil a tu by som rád v klúde zomrel. V klúde znamená, že ľudia budú spokojní a budú žiť v pohode. Ak hovoríme o ľuďoch, myslím tým všetkých. Nerómov aj Rómov. Ak hovoríme v pohode, znamená to, že nebudú nadštandardné konflikty, že nebude frustrácia a ľudia sa v obci budú cítiť dobre. Nie len keď prídu na návštevu k pomaly vymierajúcim rodičom, ale že sa budú cítiť v pohode lebo tu budú bývať a budú chcieť bývať a vychovávať svoje deti.“*¹⁰

Výsledkom tohto uvažovania bola okrem iného aj skutočnosť, že novozvolený starosta sa po voľbách stretol so svojim protikandidátom, dohodli sa na spoločnom postupe a spolupráci. Protikandidát sa stal zástupcom starostu a od tých čias nemá stranícka politika prístup do riadenia obce. Tento princíp dodržujú aj poslanci obecného zastupiteľstva. Starosta Vladimír Ledecký a zástupca starostu Pavol Urda sú vo svojich funkciách už 5. volebné obdobie, vďaka čomu

9 Rick Lyman, „Slovak Village Prospers in Partnership with Roma Residents It Once Shunned“, the NYT, 9.september 2017, online na: <https://www.nytimes.com/2017/09/09/world/europe/slovakia-roma-spissky-hrhov-integration.html> (navštívené 12.3.2018).

10 Osobný rozhovor so starostom Vladimírom Ledeckým (jún 2017).

mohli svoje predstavy a nápady uskutočňovať dlhodobo a plánovať aktivity v obci nie iba na jedno 4 – ročné volebné obdobie.

V čase keď pred 20 rokmi nastupovali do svojich funkcií Vladimír Ledecký a Pavol Urda, obec Spišský Hrhov mala približne 800 obyvateľov, z toho asi 300 Rómov. V obci bola 30% nezamestnanosť, a medzi Rómami nezamestnanosť dosahovala skoro 100 v%. Ak sa aj niekomu podarilo zamestnať sa, išlo často iba o krátkodobé brigády, šedú ekonomiku a pod. Vzťahy medzi ľuďmi boli ľahostajné a „rozbité“. Ekonomiku a hospodársky rozvoj považovali aj novozvolení štatutári obce za záležitosť štátu. Z tohto nelichotivého východiskového stavu sa začína odvíjať prerod obce do dnešného stavu, keď v obci nie je zamestnaný už iba ten, ktorý sa akejkol'vek práci vytrvalo bráni a vyslovene ju nechce. Ako k tomuto obratu obce, v ktorom má svoje miesto obecná firma aj zelená ekonomika, došlo?

Úplne prvým krokom bola základná zmena prístupu k problémom. Problém nie je „kameň ktorý ma deptať“, ale je výzvou, ktorá sa má zdolať. Pasívny prístup v rámci ktorého budeme čakať až „sa to akosi “ vyrieši je síce pohodlný, ale nie veľmi funkčný. Geologické procesy predsa len prebiehajú dosť pomaly. Preto je nevyhnutná aktivita. Prejavilo sa to v tom, že celá samospráva sa jednomyselne dohodla, že konštatovanie „nedá sa“ nikoho nezaujíma. Ak je akýkoľvek problém / požiadavka / idea, jedinú čo má zmysel je rozprávať **ako sa to dá**.

Ak ktokoľvek chce realizovať komunitný rozvoj, je nevyhnutné zapojiť do jeho realizácie samotných ľudí. Zapojenie ľudí si vyžaduje aby títo navzájom komunikovali. A to nie len v rámci svojich úzkych skupín – veriaci v kostole, futbalisti na zápase, posedávači v krčme a pod. – ale čo najviac ľudí medzi sebou navzájom. Základom sú vzťahy medzi ľuďmi. Obecná samospráva sa preto rozhodla dať tieto vzťahy do poriadku. Povedali si, že bez toho, aby sa ľudia nestretávali, nič v obci sa nemôže podariť.

Prvým projektom v obci bolo okrášlenie obce veľkými sochami. Projekt bol výsledkom spolupráce obce s mimovládnu organizáciou sídliacou v obci, ktorá získala nevelký grant na „kurz rezbárčenia“. Obec zabezpečila drevo, mimovládka občerstvenie (guláš a pivo). Očakávaním bolo vytvorenie 1 sochy. Výsledkom bolo 12 sôch. Vďaka dobrej propagácii sa na projekte zúčastnilo 550 z 800 obyvateľov obce. Pôvodne párhodinová akcia sa predĺžila na niekoľko dní.

Táto historicky prvá akcia nového zastupiteľstva, resp. prvá, ktorá ostala v(o) (vše)obecnej pamäti, znamenala začiatok prerodu obce. Ukázala, že sa veci dajú pohnúť a riešiť. Nadšenie obyvateľov bolo treba udržať a preto obec začala realizovať ďalšie komunitné aktivity – jednorazové ale aj pravidelné. Pravdepodobne najznámejším podujatím, ktoré už dosiahlo výrazne nadregionálnu známosť, sú každoročné celoobecné kultúrne aktivity „Harhovské čudá a zábaviska“. Od jeho prvého ročníka až doposiaľ to boli samosprávou vnímané ako **obecné** slávnosti. Znamená to, že primárne nejde o to mať čo najvyššiu návštevnosť, ale ide o to aby sa do prípravy zapojilo čo najviac ľudí z obce a hlavne aby sa čo najviac ľudí z obce na nich aj bavilo. Je to oslava ktorú si Hrhovčania organizujú sami a hlavne pre seba. Návštevníci sú „len“ príjemnou pridanou hodnotou. Na týchto akciách sa stretávajú Rómovia aj neRómovia a vznikajú spoločné nápady na ďalšie nové podujatia v prospech ľudí, žijúcich v obci.

V kontexte našej publikácie nás však primárne zaujímajú aktivity obce vo vzťahu k miestnej rómskej komunite. Riešenie biednej životnej situácie Rómov patrilo k prvým úlohám obce. Prirodzenou „gazdovskou logikou“, samospráva definovala základné problémy v rámci tejto komunity, ktoré plne korelujú z vyššie uvedeným teoretickým prístupom. *„Ak sme chceli aby Rómovia boli vnímaní ako rovnocenní občania v obci, musia žiť ako bežní občania v obci. Znamená to, že musia mať bývanie aké je bežné v obci. Žiadne chatrče, žiadne nelegálne stavby, žiadne iba byty*

nižšieho štandardu a pod. Bežne bývanie, bežné domy, znamená aj bežné vybavenie, bežná infraštruktúra, vrátane vody, kanalizácie, oplotenia a pod. Aby toto bolo možné realizovať, muselo najskôr dôjsť k vysporiadaniu a legalizácie pozemkov (aby si ich Rómovia mohli odkúpiť a legalizovať), legalizácie vyhovujúcich stavieb a výstavbe nových domov. Aby však toto mohli Rómovia robiť, museli mať zamestnanie. Takže najdôležitejšie problémy boli pozemky a práca.“¹¹

Starosta sa pustil do neľahkej úlohy vysporiadania pozemkov.¹² Zlepšenie bývania Rómov sa stalo kľúčovým bodom ku zlepšeniu ich života a toto pravidlo ostáva v platnosti aj dnes pre nové mladé rodiny. Bolo treba rýchle konať a používať aj neštandardné metódy práce a vyjednávania. Jednou z podmienok bolo odstránenie čiernych príbytkov. Starosta odkupoval pozemky od pôvodných majiteľov za primerané ceny, ktoré si následne mohli Rómovia odkúpiť do súkromného vlastníctva. Obec pomáhala s komplikovanou administratívou, platila platby v katastri, finančne vypomáhala kupujúcim Rómom (kvôli vtedajším vysokým úrokom v bankách) a dohodla s nimi splátkový kalendár. Do 5 rokov boli bezúročné pôžičky splatené. Dnes v obci nie je ani jedna chatrč ani jedna nelegálna stavba. Väčšina Rómov býva vo vlastných legálnych domoch, napojených na vodovod a kanalizáciu. Časť býva v obecných nájomných bytoch bežného štandardu, ktorých je v obci niekoľko desiatok a stali sa bežným spôsobom bývania pre časť obyvateľov obce (hlavne mladých). Iba veľmi malá časť Rómov, sociálne najslabších, využila bývanie v bytoch nižšieho štandardu, t. j. v tzv. sociálnych by-

11 Osobný rozhovor so starostom Vladimírom Ledeckým (jún 2017).

12 Detailnejšie o celom porcese vysporiadania pozemkov pozri: Vladimír Ledecký, *Postup prác pri vysporiadavaní pozemkov v obci Spišský Hrhov*. In: (Ne)legálne osady : možnosti samospráv a mechanizmy vysporiadania pozemkov v prostredí rómskych osídlení. Prešov, Vydavateľstvo Prešovskej univerzity v Prešove, 2012, 198 s., ISBN: 978-80-555-0532-9. Dostupne na stránke <http://www.unipo.sk/cjknm/hlavne-sekcie/urs/publikacna-cinnost/>

toch. Ale tieto sú v obci ale aj v miestnej rómskej komunite vnímané ako bývanie pre tých najslabších. Výsledkom aj týchto aktivít je skutočnosť, že vzťahy medzi Rómami a neRómami sa zlepšili a obec získala skúsenosť a poučenie, že keď sú problémy neštandardné, aj riešenia treba hľadať neštandardne.

Paralelne s bývaním začali aktivity obce v oblasti zamestnania. *„Začiatky boli úplne klasické na vtedajšiu dobu a hlavne na vtedajšie rozmýšľanie o tejto problematike. Máme nezamestnaných Rómov, ktorí sa nedokážu uplatniť na trhu práce? Ak prestaneme uvažovať o tých ktorí sa nechcú zamestnať (a aj takých máme a nie len medzi Rómami ale aj medzi majoritou), hlavným dôvodom asi bude skutočnosť, že Rómovia (ne)vedia to, o čo trh práce nemá záujem. Budeme preto rekvalifikovať.“*¹³ Prvou sériou projektov pre Rómov boli rôzne kurzy, školenia a rekvalifikácie. Rómov bolo treba naučiť včas ráno vstávať, byť dochvilný a dodržiavať disciplínu a pravidlá. V období vysokej nezamestnanosti nebol veľký záujem o rómsku pracovnú silu a vyškolení Rómovia ostali naďalej nezamestnaní.

Vedenie obce pochopilo, že musí na to „ísť z iného konca“. Prácu musí poskytnúť Rómom samotná obec. Toto rozhodnutie je vážnou zmenou v myslení obce, v jej prístupe k vlastným občanom a v živote obce vôbec. Dôležitým zistením bola skutočnosť, že stavať sa má hlavne na tom čo nezamestnaní už vedia (a je toho nemálo) a až následne ich „rekvalifikovať“ – ak to oni alebo trh práce bude vyžadovať. Druhým základným zistením bola skutočnosť, že nie je možné pristupovať k všetkým rovnako. Ku všetkým Rómom ale aj neRómom. Musíme ku každému pristupovať individuálne. Poznať jeho možnosti, schopnosti, rodinné zázemie, aké problémy má a prečo, ako ich pomôcť riešiť a pod. Všetky projekty, ktoré obec realizovala boli pre Rómov aj neRómov spoločné. Pre obec to boli nezamestnaní, ktorých je potrebné presvedčať a ponúkať príležitosti. Účastníci projektov našli svoju hrdosť, sebauplatnenie a sebaistotu. Problémom stále ostalo nájsť skutočnú prácu.

13 Osobný rozhovor so starostom Vladimírom Ledeckým (jún 2017).

Aktuálna otázka znela: ako založiť obecnú firmu, aby sa udržala nadhlo, nie iba na dva roky, kým ju štát alebo projekt podporuje? Bolo jasné, že taká firma musí pomáhať rozvoju obce a obec musí pomáhať firme. Riešenie jasne formulovaného zadania bolo treba naplánovať.

Obec Spišský Hrhov sa stala pravdepodobne prvou obcou na Slovensku, ktorá pripravila plán hospodárskeho a sociálneho rozvoja obce¹⁴. Pričom tento plán od začiatku nevnímala ako kus papiera, ale ako dokument ktorý má odzrkadľovať skutočné vízie obce, ktorý ľudia budú poznať, stotožnia sa s ním a budú ho chcieť naplniť. A samozrejme aj kontrolovať plnenie. Vznikal preto skutočne medzi ľuďmi, pri dlhých a často ťažkých diskusiách.¹⁵ Plán hospodárskeho a sociálneho rozvoja obce Spišský Hrhov sa stal hlavným záväzným strategickým dokumentom obce, ktorý sa pravidelne aktualizuje a schvaľuje v obecnom zastupiteľstve – naposledy koncom roka 2017.

Všetky aktivity a plány obecnej firmy boli a sú v súlade so spomenutým strategickým plánom rozvoja obce. Obec vedela, že ak sa bude obecná firma rozvíjať 5 rokov podľa schváleného plánu, firma prežije a rozvoj obce bude tiež garantovaný. Skrátka, obecná firma sa stane udržateľnou.

Všetky externé práce a zákazky pre cudzie¹⁶ (nie domáce z obce) firmy prevzala na seba obec a obecná firma. Príkladom sú stavebné práce – budovanie chodníkov a ciest, kanalizácia,

14 Túto povinnosť kladie obciam a mestám Zákon č. 539/2008 Z. z. o podpore regionálneho rozvoja

15 Možno určitou výhodou samotnej obce bol fakt, že v obci v tom čase býval výborný vizionár a facilitátor Michal Smetánka, ktorý výrazne pomohol celému tomuto procesu. Ale takýchto facilitátorov je veľa, ak v obci nie sú, nie je problém ich osloviť.

16 Cudzie znamená, že nie sú nie len z obce ale ani z regiónu. Základnou filozofiou je aby zdroje z obce ostávali v čo najväčšej akceptovateľnej miere v obci alebo aspoň v regióne. Aby neodchádzali do „Bratislavy“ alebo dokonca do „zahraničia“.

plynofikácia, osvetlenie a pod. Keďže aj takéto práce a príležitosti raz skončia, bolo treba uvažovať čo ďalej. Prirodzeným rozhodnutím bola oblasť stavebníctva a pomoc pri spracovaní odpadového dreva, čiže výroba štiepok a peliet. Tie môžu napomôcť pri znižovaní nákladov na výrobu tepla. Obecná firma sa stala od začiatku ekonomicky sebestačná a nestratová, na viac pomohla ušetriť peniaze aj obci. Firma aktuálne okrem stavebných prác zabezpečuje prevádzku obecného kúpaliska, výstavbu a sprevádzkovanie obecných stavieb, vybudovanie a prevádzku obecnej pálenice, úpravu zelene, sušenie ovocia a bylín, upratovacie práce a čistenie, ale aj organizáciu festivalov a kultúrnych a spoločenských podujatí (napr. „Harhovské čudá a zábaviska“). Obecná firma taktiež ponúka vlastných remeselníkov iným obciam a firmám za dohodnutú odplatu.

Obecná firma v súčasnosti zamestnáva niekoľko desiatok ľudí. *„Môžeme povedať, že sme zamestnali všetkých nezamestnaných v obci, ktorí sa zamestnať reálne chceli. V čase väčších aktivít - hlavne v stavebnej sezóne – zamestnávame aj nezamestnaných (primárne Rómov) zo susedných dedín. Jednoznačne to vnímam ako dobrý krok. Dnes si ani neviem predstaviť fungovanie obce bez obecnej firmy. Ak by som mal robiť starostu s podmienkou, že nebudem mať obecnú firmu – asi by som zložil funkciu.“¹⁷*

Celkový prínos obecnej firmy pre samotnú obec možno uviesť v niekoľkých bodoch. Obecná firma samotnú obec nič nestojí. Musí si na seba zarobiť. Samozrejme, že ziskava zdroje aj od obce, ale iba zdroje určené na výkon konkrétnej aktivity. Ak obec napríklad potrebuje pokosiť trávniky alebo opraviť cestu, nedá schválené financie inam ako do obecnej firmy. Zdroje tak „ostanú“ v obci. Obecná firma pri financovaní nevyužíva žiadne nadštandardné finančné pozície. Žiada od štátnych inštitúcií, podobne ako ktorýkoľvek iný oprávnený žiadateľ, o príspevky na zamestnanie nezamestnaných, príspevky na dobrovoľnícku činnosť, tzv. absolventskú prax a pod. Vytvorenie nových pracovných miest, čiže zníženie nezamestnanos-

17 Osobný rozhovor so starostom Vladimírom Ledeckým (jún 2017).

ti v obci, prináša do obce zdroje, ktoré sú viditeľné priamo v obci. Ak ostaneme iba pri samotných Rómoch zdroje je vidieť v obrovskom zvýšení ich životnej úrovne. Kvalita bývania sa zvýšila, domy majú infraštruktúru bežnú v celej obci medzi majoritou (vodu, kúpeľne, ústredné kúrenie, kanalizáciu a pod.), vizuálne sa približujú bežnému obecnému priemeru – napr. okna sú nahrádzané plastovými, domy sa zateplujú, pozemky sú oplotené, na mnohých sú kvetinové a zeleninové záhradky a pod.

Zároveň platí, že pre obec je výhodou zadať zákazky obecnej firme. Vzhľadom na skutočnosť, že podľa zákona obec môže zadať zákazku financovanú z verejných finančných zdrojov priamo firme, v ktorej má obec 100% účasť, obec nestráca čas a vyhýba sa administratívnym ťažkostiam súvisiacich s verejným obstarávaním.

Zisk obecnej firmy neprichádza do obecného rozpočtu priamo, ale ostáva v obci a je využívaný a prerozdelený do potrieb rozvoja samotnej firmy, alebo je nasmerovaný pre ďalšie sociálne služby v obci. Príkladom bol nákup technológie na vnútornú výbavu už spomínanej pálenice. V blízkej budúcnosti bude obecná firma vyťažena výstavbou nových obecných bytoviek čo prinesie do obce ďalšie zdroje a pre firmu zákazky a nové technológie.

Nekonfliktný chod obecnej firmy je zabezpečený aj zvykom, podľa ktorého sa výplata odovzdáva vždy v piatok po pracovnej smene.

Podľa sociálneho programu obce, všetci v obci by mali mať možnosť pracovať. Túto podmienku obec naplňuje tak, že každému záujemcovi o prácu sa snaží nájsť príležitosť vďaka doterajším skúsenostiam, príležitostiam a v neposlednom rade aj vďaka už vyššie spomínanej spolupráci s úradom práce a maximálne výkonnej zručnosti ako využívať jednotlivé paragrafy zákona o službách zamestnanosti¹⁸ a zákona o sociálnych službách¹⁹.

18 Zákon 5/2004 Z. z. o službách zamestnanosti.

19 Zákon 448/2008 Z. z. o sociálnych službách.

Obecná firma a detailná znalosť individuálnej situácie umožnila obci vytvárať aj neštandardnú pomoc Rómom. Ak Rómovia nemali peniaze na poplatky, pôžičky, investície do bývaní, nákup stavebného materiálu a pod., ako zamestnanci obecnej firmy si „dĺžobu“ odpracovali.

Vo firme sa však stretávajú aj so značnou fluktuáciou pracovníkov. Paradoxne však fluktuácia nie je primárne spôsobená neochotou pracovať (ale aj taká existuje), ale odchodom do lepšieho zamestnania. Kvalita pracovníkov obecnej firmy, je pre mnohých zamestnávateľov dostatočnou zárukou pre ich zamestnanie. Miera zamestnania (Rómov aj neRómov) mimo obecnú firmu sa neustále zvyšuje, čo samozrejme súvisí aj s klesajúcou všeobecnou nezamestnanosťou na Slovensku. Takúto fluktuáciu obecná firma vníma pozitívne a podporuje ju. Aj v prípade, že za jedná o krátkodobé zamestnanie. Obecná firma nemá ambície dať každému prácu, ale v prvom rade tým, ktorí si ju nevedia nájsť, alebo chcú/potrebujú pracovať iba v obci (niektorí Rómovia sa vrátili zo vzdialených prác späť do Spišského Hrhova, lebo sa tu cítia lepšie).

Úspechy obecnej firmy v Spišskom Hrhove a jej výsledky v pomyselných kategóriách pre oblasť sociálnej ekonomiky priťahovali a stále priťahujú viacerých zvedavcov a úprimných záujemcov o túto aktivitu na lokálnej obecnej úrovni. Zvedavci sú najmä z prirodzeného prostredia podobných samospráv na Slovensku. Aj preto zriadila obec tzv. školiace centrum pre sociálnu ekonomiku. Cieľom centra je poskytnúť teoretické vedomosti a praktické ukážky realizácie týchto myšlienok v teréne, priamo v obci na vlastných príkladoch.

Osvedčila sa metóda dobrých príkladov. Rómovia postupne preberali na seba aj ťažšie a náročnejšie práce. Ľudia videli ich výsledky, pretože postavili kvalitné obecné byty. Na základe ich dobrého mena si ich začali občania objednávať na stavbu svojich sú-kromných domov. Na tomto mieste je nevyhnutné uviesť, že

okrem riešenia problémov Rómov obec realizuje aj veľmi veľké aktivity smerujúce k celkovému rozvoju obce. Oproti minulosti sa počet obyvateľov obce takmer zdvojnásobil. Oproti spomínaným cca 800 obyvateľom pred 20 rokmi ma obec aktuálne 1558 obyvateľov s trvalým pobytom, pričom Rómovia predstavujú 353 obyvateľov. V obci je aj ďalších niekoľko desiatok ľudí, ktorí v nej reálne bývajú ale trvalý pobyt tam nemajú. Tvoria ich primárne neRómovia, lebo v obci došlo v posledných dekádach k obrovskému stavebnému nárastu. Obec pripravila a výhodne poskytla záujemcom stavebné pozemky, čo miestni ale hlavne „cezpoľní“ výrazne využívajú.

Výsledkom tejto stavebnej aktivity je skutočnosť, že sa do nej zapojila aj obecná firma. Obecná firma postavila niektoré domy na kľúč, pretože už vedela zabezpečiť vlastných odborníkov na všetky remeselné a stavebné profesie. Filozofiou obecnej firmy sa stalo pravidlo, že neexistujú žiadne rozdiely medzi zamestnancami firmy. Každý má rovnaké výhody aj povinnosti. Firma na viac prijala aj niektoré špecifické opatrenia. Príkladom je, že ak chce niekto pracovať v obecnej firme, jeho deti musia chodiť do školy a nie poza školu. Ale stavby sa v obci realizujú aj prostredníctvom iných komerčných stavebných firiem a prostredníctvom svojpomocnej výstavby. To že pri mnohých činnostiach stavebné firmy a stavebníci využívajú aj miestnych Rómov nemusíme zdôrazňovať. V obci je to považované za samozrejmosť. Aktuálne je v obci iba 6% nezamestnanosť.

Obrovský nárast počtu obyvateľov a aktivity samosprávy paradoxne prinášajú aj niektoré negatíva. Ľudia začínajú byť „rozmazaní a leniví“. Počet obyvateľov je veľký, hrozí strata pôvodného vidieckeho charakteru obce a preto v najnovšom aktualizovanom pláne hospodárskeho a sociálneho rozvoja obce je napísané nové krédo občana: „Ak chcem žiť dobre v Spišskom Hrhove, musím pre to niečo urobiť.“ Budúcnosť prinesie obci nové šance a príležitosti.

Jednou z takýchto výziev a šancí je vzdelania. Zlepšením bývania a zvýšením sociálneho postavenia Rómov, došlo k prirodzenému zvýšeniu tlaku na kvalitné vzdelanie. V obci, kde ešte v nedávnej minulosti výrazná časť rómskych detí končila v špeciálnych triedach (je nevyhnutne uviesť, že často neoprávnene a iba na základe „administratívneho rozhodnutia“) je v súčasnosti už niekoľko rómskych vysokoškolákov. Stredná škola je už pre väčšinu Rómov štandardnou požiadavkou. Výrazná časť (ak nie väčšina) Rómov už neuvažuje či na strednú školu áno alebo nie, ale na akú strednú školu áno – ktorá je kvalitná a ma zmysel v nej študovať.

To si uvedomila aj obecná samospráva. Výsledkom je podpora miestnej základnej školy do takej miery, že táto patrí medzi najlepšie v Prešovskom kraji, napriek tomu, že z 300 detí je 52% rómskych, medzi ktorými sú aj deti z osady Rožkovce, ktorá administratívne patrí susednej obci Doľany. Kvôli garancii vyššej kvality výuky, vytvorila obec Spišský Hrhov 1. triedu pre rómske deti v Rožkovciach tak, aby rodičia mali s nimi bližší kontakt a aby deti získali základné hygienické návyky, disciplínu a praktickú znalosť slovenského jazyka. Po takejto príprave nie je s nimi v 2. a v 3. ročníku problém v základnej škole v Spišskom Hrhove.

Podobne ako v prípade samosprávy, aj v prípade základnej školy zmena nastala vďaka zmene prístupu k riešeniu problémov/výziev. Pred viac ako 10 rokmi sa stal riaditeľom základnej školy v Spišskom Hrhove Peter Strážik, ktorý rozbehol množstvo aktivít a rozkýval všetkých učiteľov a žiakov. K jeho cti a pochvale patrí dodať, že doteraz s tým neprestal. Na škole sa chová podobne ako starosta Vladimír Ledecký v obci. Sú kompatibilní. ZŠ v Spišskom Hrhove je zameraná na ekológiu a prednostne sa snaží rozširovať vedomosti a vzťah žiakov k životnému prostrediu, prírode, prírodným zdrojom a ich ochrane a udržateľnosti.

Hrhovska základná škola bola pred 9 rokmi prvou školou na východnom Slovensku s inkluzívnym vzdelávacím programom.

Do tohto programu implementovali rómske kultúrne špecifiká a do celého učebného procesu zapájajú rodičov rómskych žiakov. Súčasťou je celodenný vzdelávací systém, ktorý začína ráno a končí o 17:00 poobede tak, aby mali žiaci aktivity aj po ukončení dennej školskej výuky a aby boli pod pedagogickým dozorom.

Podobne ako obecná samospráva, aj základná škola hľadá a využíva všetky možné alternatívne formy získavania finančných zdrojov a treba povedať, že to robí úspešne. Za posledných 8 rokov realizovali projekty z fondov EÚ aj nie EÚ za viac ako 800 000 EUR. ZŠ uskutočňuje každý rok 3 až 4 projekty. Jedným dychom však treba povedať, že zháňanie zdrojov nie je samoučelne. Nie je zámerom zohnať čo najviac zdrojov, ale zohnať zdroje na dosiahnutie cieľa a vízie. Peniaze nie sú cieľom ale nástrojom. Škola vie čo chce, vie ako to chce a zháňa na to zdroje. Aj finančné.

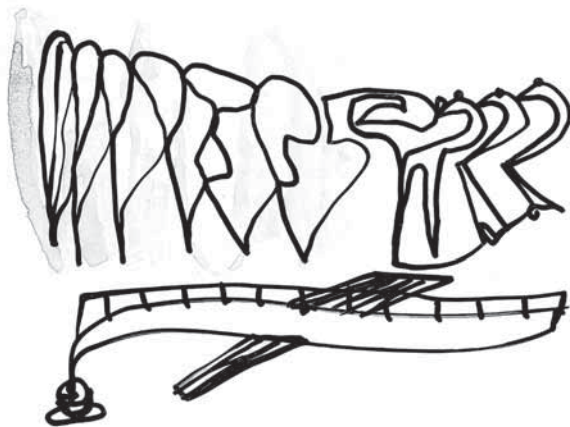
Vzhľadom na sídlo školy (poľnohospodársky vidiek), je záujmom školy viesť žiakov k farmárčeniu a udržať u nich spojenie s pôdou a s prírodou. Žiaci poznajú 80 bylín, ktoré pestujú v školskom areáli, venujú sa včelárstvu a prehlbujú znalosti ochrany prírody a všetkého živého v nej. Škola spolupracuje napríklad s Ústavom záhradnej a krajínárskej architektúry Mendelovej univerzity z Brna, ktorá im pomohla vytvoriť architektúru školského prostredia vrátane, skleníka, jazierka, pekárníčky na domáci chlieb, zachytávače na vodu a pod. Pôvodný dvor s trávou je dnes intenzívne využívaný na praktické učenie.

Aktivity v tomto smeru sa využívajú nie len v priamo v učebnom procese, ale majú aj sekundárny dopad. Aj finančný ale hlavne dopad v podobe neformálneho vzdelávania žiakov, zvyšovania ich zručností, skúseností, kontaktov a pod. Škola uskutočňuje vzdelávacie pobyty (celodenné výlety) pre detských návštevníkov zo Slovenska aj z iných krajín Európy. Za posledné 3 roky navštívilo školu viac ako 5 000 žiakov a študentov zo Slovenska, Nemecka, Poľska a Turecka v rámci európskeho výmenného vzdelávacieho programu „Comenius programme“. V poslednom školskom roku počet

návštevníkov dosiahol skoro 3 tisíc, čo sa už pomaly približuje ku kapacitným možnostiam školy. Predaj žiackych výrobkov, napr. zo včelieho vosku, alebo sušených bylín či ovocia, tvorí ďalšie zdroje pre školu, jej žiakov a následne pre samotnú obec.

ZŠ má špeciálne učebne, napr. na spracovanie bylín a ich ochutnávanie (každý žiak má svoj hrnček na pitie čajov). Na dvore sú postavené hmyzie domčeky, ktoré sú pomôckou pri učení o nepoužívaní postrekov. Od 5. ročníka pripravuje škola žiakov v anglickom jazyku poznať históriu a geografiu obce tak, aby vedeli sprevádzať zahraničných turistov po obci.

Výpočet aktivít však nie je úplný a mohli by sme v ňom pokračovať ešte dlho. Vo všeobecnosti môžeme na záver uviesť, že obec Spišský Hrhov, jej obecná firma,, základná škola, inštitúcie pôsobiace v obci a pod. sú vzorovým príkladom šetrného, premysleného a múdreho využívania vnútorných zdrojov obce a jej obyvateľov tak, aby každý občan obce chcel, mohol a realizoval svoje sny a nápady vo svoj prospech a v prospech celej obce. A na viac udržateľne na veky vekov.

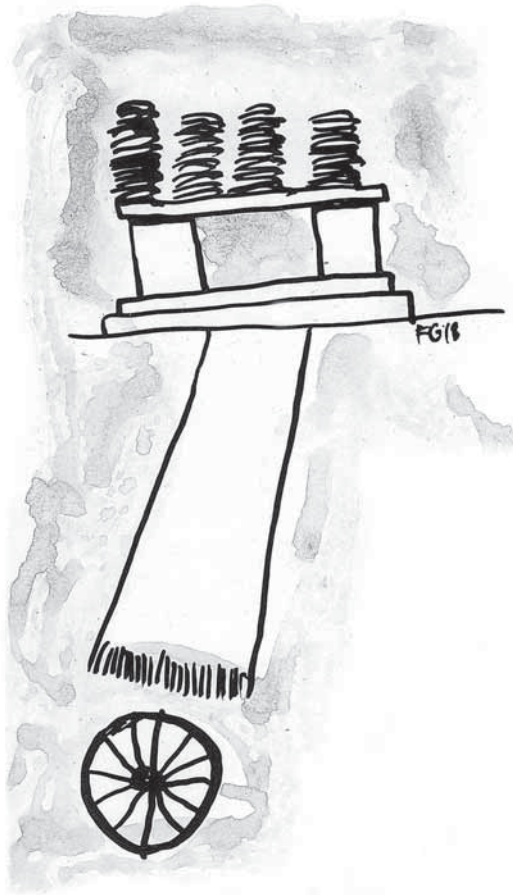
Požiadali sme starostu obce Vladimíra Ledeckého aby sformuloval niekoľko všeobecných odporúčaní pre ostatných záujemcov. Uvádzame ich nie podľa významu, ale podľa toho ako starostovi prišli „na myseľ“.

- 1. Plánovacie dokumenty obce berieme vážne (napr. plán hospodárskeho a sociálneho rozvoja obce). „Mojim volebným programom je obsah týchto dokumentov. Na čo mám vymýšľať niečo iné?“*
- 2. Snažíme sa, aby všetci ľudia v obci boli spokojní. Dvere na úrade sú stále otvorené. Sme tu na to, aby sme pomohli uskutočniť každý nápad, s ktorým občan príde na úrad.*
- 3. Robíme si prieskumy názorov občanov.*
- 4. Podľa regionálneho prieskumu až 99% starostov Spiša povedalo, že ich najviac trápi nezamestnanosť občanov. Zároveň na riešenie tohto problému nevyčlenili peniaze, pretože to je starosť štátu. Čiže svojim postojom a správaním potvrdili, že ich tento problém v skutočnosti netrápi. Nás v Spišskom Hrhove tento problém trápi naozaj.*
- 5. Dedina sa má správať ako dobrý hospodár. Každý starosta sa pochváli aká stará je jeho obec. Je to dôkaz, že tu stále žili ľudia a tiež, že prežili až do dnes. Takže aj dnes treba využívať vnútorné obecné zdroje – ľudské, prírodné, kultúrne, historické, ekonomické. Napr. na začiatku sme si uvedomili, že frekventovaná cesta cez obec je našim prvým zdrojom a tak sme postavili pri ceste obecný obchodík na syry, klobásky,...*
- 6. Na začiatku sme obecnú firmu založili kvôli podpore zamestnanosti v obci. Neskôr prišlo jej využitie pre všestranný rozvoj obce.*
- 7. Obec spolupracuje s mimovládnyimi organizáciami. Remeselne zruční občania (niektorí zamestnaní v obecnej firme, iní sú z mimovládnych organizácií) zvíťazili v Kežmarku na medzinárodnom podujatí Európskych ľudových remesiel. Svojou návštevou ich poctila aj anglická kráľovná a japonský princ.*
- 8. Starostovia z iných obcí nám závidia a hovoria: „Vám sa robí dobre, keď máte takých dobrých ľudí.“ Všade sú dobrí ľudia. Ide o to aby sa chceli a mohli realizovať. Každý*

rok máme asi 20 aktivít, ktoré sa stále opakujú. Tohto roku pribudla nová s názvom „Ulicovce“. Neznamená to nič iné, ako to, že každá ulica musí urobiť niečo pre celú obec a všetkých jej občanov.

9. Štátne pedagogické psychologické centrum posielalo rómske deti do špeciálnych škôl. Pomohli sme v obci zriadiť súkromné centrum pedagogicko-psychologického poradenstva. Nemuseli sme. Nie je to povinnosť obce. Teraz ho navštevujú rodičia a učitelia zo širokého okolia. A rómske deti chodia do normálnych škôl.
10. Riešime všetky problémy, ktoré sa týkajú našich občanov. Keď sú problémy, štartujeme. Príkladom bolo pedagogické psychologické centrum. Podľa iných starostov je to problém štátu. Podľa nás: ľudia, ktorých sa týka problém, žijú v našej obci: čiže je to náš problém.
11. Každý nápad, s ktorým príde niekto na obecný úrad, realizujeme. Až potom sa ukáže, či je nápad dobrý. Platí to aj pre uletené nápady. Príkladom uleteného nápadu bol pochod za práva kôz a oviec. Dôvodom realizácie všetkých nápadov je 1) aktivizácia občanov obce a 2) motivácia občanov. Príkladom nepresvedčivého nápadu bolo čítanie rozprávok pre deti po večeroch. Nápad bol taký úspešný, že vydržal 7 – 8 rokov.
12. Urobili sme si v obci vlastný vodovod aj kanalizáciu, aby sa peniaze v obci viac krát otočili kým odtečú.
13. Máme novopostavených 90 obecných bytov. Keďže sú nové, aj odtiaľ má obec malý príjem.
14. Snažíme sa vytvoriť systém, aby bol v obci podporený cestovný ruch. V spolupráci so ZŠ a občianskymi združeniami príde na voľnočasové eko-aktivity iba dom miestnej základnej školy asi 3 000 žiakov ročne z cudzích obcí a miest.
15. Treba „zmeniť ľuďom hlavy“. Stále hovorím: „Začnite vymýšľať a pracovať tam dole kde žijete. Zhora to za Vás/nás nikto neurobí.“ Príkladom je čistenie lesov. Dá sa zabezpečiť tak, že celá ekonomika vyjde na nulu. Ak sa využije podpora z úradu práce vďaka nejakému paragrafu, práve tá podpora môže byť plusom pre obec. Nechápem prečo to obce nevyužívajú.

16. Samozrejme tieto rady a myšlienky nie sú univerzálne a som si vedomý toho, že sa ťažko presadzujú v zaostalých regiónoch (napr. v najmenej rozvinutých okresoch). Asi aj preto, lebo starostovia nie sú motivovaní a neexistuje nikto, kto by ich vhodne koordinoval. Napriek tomu, že peniaze a ľudské zdroje by na to boli. Zaostalé regióny sú preto také zaostalé, lebo tí najšikovnejší z nich odišli.

4. SVERŽOV²⁰

Druhou obcou, ktorá už bola predstavená v prvom vydaní knihy Podarilo sa, bola obec Sveržov. Vtedy išlo o predstavenie dvoch podobných obcí, prístup ktorých sa v mnohom podobal, ale zároveň boli navzájom odlišné. Tiež boli odlišné aj oproti situácii v obci Spišský Hrhov. Išlo o obce Sveržov a Pečovská Nová Ves. Pre lepšie pochopenie aktuálnej situácie je vhodné ukázať ako vyzerala situácia pred 6-7 rokmi keď sme pripravovali prvú publikáciu.

V prípade Sveržova sme poukazovali okrem iného aj na tieto skutočnosti²¹:

[...] Ak by sme mali veľmi krátko opísať v čom spočíva nami prezentovaný prístup, sú to veľmi podobné prioritné roviny ako v prípade Spišského Hrhova – komplexný prístup k miestnej rómskej komunite a silná osobnosť starostu, ktorý aktívne do celého tohto procesu vstupuje. [...] obaja starostovia, patria medzi najdlhšie slúžiacich starostov v regióne a aj v celoslovenskom pomyselnom rebríčku im patria popredné priečky. [...] vykonávajú svoju funkciu už od roku 1994.

Ak v prípade Spišského Hrhova bol komplexný prístup postavený na precíznom plánovaní a analýzach založených na takmer až akademickom prístupe, v týchto dvoch obciach je komplexný prístup postavený na „zdravom sedliackom rozume“, „buldočej zaťatosti“ starostov a ich spolupracovníkov a presvedčení, že rómska problematika sa v ich obci jednoducho MUSÍ riešiť. Veľmi krásne to v tomto smere povedal Pa-

20 Internetové stránky obce Sveržov sa nachádzajú na adrese <https://www.sverzov.sk/>.

21 Uvádzame tú dôležitú výňatky z prvej publikácie, viažuce sa k obci Sveržov, uverejnené na str. 27-38. Vzhľadom na skutočnosť, že v prvej publikácii sme prezentovali súbežne dve obce v jednej kapitole, v niektorých momentoch sa vyskytuje množné číslo.

vol Celuch, keď celú túto problematiku zhodnotil nasledovne: „Je iluzórne si myslieť, že z Rómov raz budú Gádžovia alebo bieli. Nebudú. Ani my nikdy nebudeme Rómami. Ale sme tu spolu a musíme tu spolu žiť. Nikam sa nepoberú ani oni ani my. Treba preto hľadať také riešenia, ktoré nám umožnia žiť TU, žiť SPOLOČNE, a žiť bez problémov.“

[...]

Základným prístupom je poskytnutie REÁLNYCH možností pre miestnych Rómov, aby si zmenili svoju situáciu vlastnými aktivitami. Ani Jaroslav Bañas ani Pavol Celuch to zo začiatku nemali ľahké – na takýto prístup ani majorita ani Rómovia dovtedy neboli „zvyknutí“.

[...]

Začali presvedčať ľudí (majoritu aj Rómov), hľadať spolupracovníkov, zdroje, možnosti. Asi najviac problémov paradoxne mali s „presvedčaním“ majority.

[...]

Druhým spoločným rysom oboch obcí bola skutočnosť, že v obciach sa začali veľké „investičné“ projekty – v obidvoch obciach sa stavalo, opravovalo, zveľaďovalo, menilo všetko čo sa len dalo. Stavali sa alebo rekonštruovali inžinierske siete, cesty, športoviská, obecné úrady, školské zariadenia, kultúrne domy, cintoríny a pod. Obidve obce sa začali viditeľne meniť. A ak sa obec zveľaďuje a ľudia majú pocit, že smerovanie obce ide dobrým smerom, sú ochotní „akceptovať“ aj také „novinky“ akými je pomoc Rómom. Niekedy ťažko, ale nakoniec to pochopia a pridajú sa.

V obidvoch obciach realizovali množstvo aktivít smerujúcich k zlepšeniu situácie Rómov, ale dve boli v oboch prípadoch dominantné – bývanie a práca. Každý pritom pristupoval k tejto problematike trochu inak – po svojom.

[...] Sveržov [...] dedinka v okrese Bardejov (Prešovský kraj). K 31. 12. 2010 mala 554 obyvateľov (264 mužov a 290 žien), z ktorých viac ako 80 tvorí miestna rómska komunita.

[...] V obci sa nachádza materská škola, ktorú navštevuje cca 19 žiakov – Rómov aj neRómov (rómske deti sú tri a nerómskych je 16) a prvý stupeň základnej školy, ktorá má 30 žiakov (rómskych žiakov je 11 a nerómskych 19). Na druhý stupeň sa dochádza do susednej obce Gaboltov. Aj napriek svojej nepočtetnosti je obec celkom slušne vybavená inžinierskymi sieťami a občianskou vybavenosťou. Okrem elektrickej prípojky má obec verejnú vodovodnú sieť a plynovú prípojku. Doposiaľ chýba v obci verejná kanalizácia. V obci je kultúrny dom, dve predajne potravín, bar, komunitné centrum, aktívny dobrovoľný hasičský zbor. Podnikajú tú stavebné firmy [...], výroba a šitie bytových doplnkov, obecný podnik SVEPOS s.r.o. a niekoľko živnostníkov.

[...]

V obci sú dva kostoly. Rímskokatolícky kostol klasicistický z roku 1828, ktorý bol opravený v roku 1903 a 1950 ako stavebná pamiatka a evanjelický kostol.

Tak ako Sveržov nie je veľkou obcou, nie je veľká ani miestna rómska komunita. Celkovo ich v obci žije cca 83 a sú kompletne koncentrovaní v severovýchodnej časti obce nazývanej Osada. Ak by sme chceli objektívne charakterizovať túto komunitu, museli by sme sa presunúť pred rok 2006. V tom čase tu bolo 11 dreveníc, resp. chatrčí, v ktorých sa tiesnila celá komunita. Ani jeden z týchto domov, resp. chatrčí nemal stavebné povolenie, popisné číslo, vodovod, skoro žiadne toalety. Ich užívatelia mali dlhy na obecných poplatkoch a pod..

V roku 2006 došlo k radikálnej zmene. V tomto roku obec odovzdala do užívania 12 nových bytov nižšieho štandardu, do ktorých sa presťahovala celá rómska komunita. Nešlo pritom o jednoduchú akciu, ktorá by do obce „spadla z neba“. Bol to výsledok mnohoročnej snahy obce o získanie dotácií z Ministerstva výstavby a regionálneho rozvoja SR. Pavol Celúch si dodnes pamätá na deň keď schválenie dotácie z Ministerstva výstavby a regionálneho rozvoja SR oznámil obci:

„Bolo to v roku 2005, akurát sme mali veľké oslavy

650. výročia prvej písomnej zmienky o obci, a mne deň predtým dnes už nebohý pracovník Ministerstva výstavby a regionálneho rozvoja SR Ing. Šteffek volal, že sme boli zaradení do programu výstavby bytov, avšak ich musíme dokončiť do konca roku 2006. Celý natešený som to oznámil na obecných oslavách a bol som presvedčený, že to bude zlatý klinec celého programu – taký pomyselný darček pre ľudí, a že ľudia sa tomu potešia. Figú. Pokazil som celé oslavy. Normálne som skoro nemohol prejsť pomedzi ľudí – každý sa ma pýtal, že či som sa zbláznil, stavať pre Rómov... Pritom dovtedy nikto nič proti tomu nepovedal, a o tom, že žiadame o dotáciu vedela celá dedina. Vtedy ak by niekto prišiel do dediny a povedal, že zastaví výstavbu, tak je starostom.“

Táto aktivita však bola len jednou z mnohých, ktoré sa už vtedy v obci realizovali v prospech rómskej komunity. Vzhľadom na možnosti obce sa tieto dovtedy orientovali na oblasť vzdelávania a na oblasť zamestnanosti. V tom čase sa Pavol Ceľuch mohol pochváliť, že nezamestnanosť Rómov klesla v obci o viac ako polovicu. V obci sa vtedy evidovalo 60 Rómov, väčšina z ktorých boli deti a mládež. V produktívnom veku bolo iba niečo vyše 25 ľudí. Miestny súkromný podnikateľ zamestnal vtedy šiestich Rómov z obce, obecný úrad dal prácu piatim Rómom, dvaja ďalší pracovali v komunitnom centre ako asistenti. Celkovo sa v obci v tom čase zamestnalo 13 Rómov.

Vzdelanostná úroveň Rómov v obci bola a stále je nevyhovujúca. Ani jeden z miestnych Rómov nemá stredoškolské vzdelanie. Väčšina žiakov končí základnú školu v šiestom alebo v siedmom ročníku. V súčasnosti jedna Rómka študuje na strednej škole. Starosta sa osobne zaujíma o jej prospech a dochádzku, pretože ak by ukončila strednú školu úspešne, rád by ju zamestnal na obecnom úrade alebo v komunitnom centre. Práve komunitné centrum, ktoré v súčasnosti prevádzkuje občianske združenie Človek v tísní Slovensko,

si starosta nevie vynachváliť. Vďaka komunitnému centru a jeho pracovníkom, sa výrazne zlepšila komunikácia medzi obcou a komunitou. Už v roku 2006 sa v článku pre RPA Pavol Celúch vyjadril jasne:

„Odporúčam každej samospráve, ktorá ešte nemá takýchto pracovníkov a ktorá chce naozaj riešiť problémy aj obyvateľov rómskeho pôvodu, aby neváhala a zriadila takéto pracovné miesta. Jednoznačne nám to pomohlo v ďalšej spolupráci. Keď som začal pred 12 rokmi pôsobiť ako starosta obce, evidovali sme 21 oficiálne prihlásených Rómov. Ak by sme takzvaný rómsky problém neriešili alebo ho stále odsúvali nabok, za pár rokov by narástol do možno už nezvládnuteľných rozmerov. Preto sme pre nich postavili aj slušné nové bývanie v bytových jednotkách nižšieho štandardu a zároveň sa im snažíme zabezpečiť alebo nájsť zamestnanie. Píšeme pre nich často referencie a odporúčania pre možných zamestnávateľov. V konečnom dôsledku tak pomáhame obci, pretože verím, že ak teraz pomôžeme tým slabším, neskôr sa nám to vráti.“

A na tomto tvrdení by aj dnes nič nemenil. Čo je však unikátne na bytoch nižšieho štandardu vo Sveržove? Podľa nášho názoru je to skutočnosť, že sa obec vzhľadom na svoju veľkosť rozhodla riešiť bývanie v **celej** komunite. Ale riešenie neznamená, že príde samo, ihneď a všetkým zainteresovaným „spadne z neba do lona“. Ide o dlhotrvajúci proces, ktorý začína ochotou stav meniť, detailným spoznaním komunity, budovaním vzájomnej dôvery a pod..

Pri výstavbe sa obec rozhodla ísť pravdepodobne tou najťažšou cestou, akou sa len mohla pustiť pri týchto aktivitách. Nevyužila žiadne firmy a sprostredkovateľov, ale stavila na vlastné zdroje a kapacity samotných Rómov. Zriadila si vlastnú obecnú firmu SVEPOS (Sveržovský podnik služieb), ktorý celú stavbu realizoval. To, že v ňom boli zamestnaní hlavne Rómovia, nie je nutné zdôrazňovať. Doslova a do

písmena, si všetky domy Rómovia postavili sami. [...] Stará osada bola zrušená, chatrče rozobraté a miesto vyplanírované. Nová osada sa pritom nachádzala asi 50 metrov od pôvodnej lokality a asi 200 metrov od obecného úradu. Pri tejto príležitosti Pavol Ceľuch poznamenáva:

„Všimol som si, že miestni Rómovia si zo starých chatrčí do nových bytov nebrali okrem novej techniky (TV, rádio, chladnička) žiadny iný majetok. Akoby sa chceli nadobro rozlúčiť zo starým životom a začať všetko odznova.“

A postavili si skutočne veľmi krásne domy. Tým, že si odpracovali na nich podstatne väčšiu časť ako požadovaných 20%, a tým že to obec riešila vo vlastnej správe, ušetrili sa obci aj samotným Rómom prostriedky, ktoré sa investovali do zvýšenia štandardu bývania. Namiesto požadovaných holobytov boli tieto vybavené kuchynskými linkami, kuchynským sporákom, kachľami na vykurovanie, podlahami, kompletno vybavenými kúpeľňami s WC, vaňou a teplou vodou. A ako vníma tieto aktivity Pavol Ceľuch dnes? Jednoznačne pozitívne. Nemá ani jednu čiernu stavbu, nemá ani jeden cent nedoplatkov zo strany Rómov voči obci. Miestna majorita začala vnímať osadu ako integrovanú súčasť obce.

*„Dovtedy bol **tu** Sveržov a **tam** bola osada. Teraz ak povedia Sveržov, automaticky do neho zahrňajú aj osadu. Dokonca si spomínam, – hovorí Pavol Ceľuch – že mi pred nedávnom jedna staršia žena na ulici hovorila: Pán starosta, a či ste to videli čo sa deje v osade. Cigáni v tých nových domoch normálne jak my v papučiach chodia. Postupne sa mení mentalita celej obce.“*

Obecná firma následne realizovala ďalšie aktivity nielen v obci, ale aj v širšom okolí. Postavila novú budovu obecného úradu, nájomné bytové domy pre mladé rodiny v obci, športový areál, zrekonštruovala kultúrny dom, byty nižšieho štandardu v susednej obci Kurov, materskú i základnú školu.

[...]

Ak by sme do obce Sveržov prišli dnes, pravdepodobne by sme veľké zmeny neuvideli. Minimálne nie v rovine práce s miestnou rómskou komunitou. Vzniká preto otázka, prečo vlastne predstavujeme práve túto obec. Práve absencia zmien, je v našom kontexte to „nezaujímavejšie“.

Pokiaľ obec Spišský Hrhov, je typ obce, ktorá neustále niečo „vymýšľa, robí, mení“ a pod. (a to aj vo vzťahu k Rómom), Sveržov sa rozhodol ísť odlišnou cestou. Ako sme už uviedli vyššie, vo vzťahu k miestnej rómskej komunite obec urobila principiálnu a rozhodnú zmenu pred takmer 12 rokmi. Išlo o zmenu radikálnu – zrušenie starej osady a vybudovanie nového bývania pre celú rómsku komunitu – ktorá okrem iného nebola miestnymi obyvateľmi prijatá s veľkým nadšením. V ďalších rokoch sa preto obec orientovala na udržania práve tejto zmeny. Inými slovami, zámerom obce bolo aktivity orientované na prácu s miestnou rómskou komunitou udržať na úrovni spred 5-10 rokov a hlavne nedopustiť, aby sa realizované veci zničili, alebo znefunkčnili.

Dnešná situácia vyzerá preto nasledovne. Z pôvodne postavených 12 bytových jednotiek tzv. bytov nižšieho štandardu, dnes všetky naďalej stoja, sú plne funkčné a udržiavané na veľmi dobrej úrovni. Je síce pravda, že na otázku, či uvedené obecné byty sú „vybývané“, starosta obce Pavel Ceľuch odpovedal: *„Jednoznačne sú. Ale to neznamená, že by boli v dezolátnom alebo nepoužiteľnom stave. To vôbec nie. Všetky sú funkčné, udržiavané, Rómovia sa o nich jednoznačne v rámci svojich možností veľmi dobre starajú. Niektoré rodiny viacej, niektoré menej, ale aby ktorákoľvek rodina svoje bývanie zničila, to povedať nemôžem. Ak hovorím o „vybývaní“, mám na mysli dve roviny. Na bytoch je vidieť, že sa používajú už takmer 12 rokov. Napríklad dvere by už potrebovali vymeniť, chcelo by to nanovo natrieť a pod. ale to vnímam ako bežnú údržbu. Je pravdou, že majorita, ktorá býva v iných obecných nájomných bytoch približne rovnaký čas, sa o tieto stará výraznejšie. Množstvo opráv a údržbárskych aktivít si urobí sama a pod.“*

Uvedený popis si však zaslúži vysvetlenie. Ak porovnávame

užívateľov bytov nižšieho štandardu – t. j. v prípade Sveržova miestnych Rómov, a užívateľov obecných nájomných bytov – v prípade Sveržova príslušníkov neRómskej majority, je medzi nimi zásadný rozdiel. Zatiaľ čo Rómovia pred dvanástimi rokmi zažili výrazný sociálny posun v oblasti bývania, v prípade majority sa pred tým a aj teraz jedna o príslušníkov strednej triedy. Rómovia pred dvanástimi rokmi boli na úrovni nižších sociálnych vrstiev (underclass), pričom si výrazne zmenili kvalitu bývania. Ich aktuálne bývanie ich posunulo zo sociálne najnižších vrstiev smerom hore, ale hovoriť v ich prípade o strednej triede je ešte predčasné. Zmena sociálneho statusu, sa totiž uskutočňuje výrazne pomalšie a trvá značne dlhšie. Môžeme hovoriť možno až o úrovni jednej-dvoch generácii. Stredná trieda, v oblasti bývania, má totiž nie len úplne odlišný štandard, ale aj úplne odlišné skúsenosti a zručnosti tento štandard používať a udržiavať.

Ak sa pozrieme na zmenu sociálneho statusu, ktorým si prešla okolitá majorita, aj tento sa neudial rýchlo. Veľmi zjednodušene môžeme povedať, že napr. po druhej svetovej vojne, podmienky bývania v obci, podobne ako v celom okolí, boli veľmi nízke. Ľudia bývali v dreveniciach so slamenou strechou, počet ľudí na jedno obydlie bol výrazne vysoký, inžinierske siete a hygienické štandardy boli veľmi nízke. Postupnými zmenami, ktoré nastali v tomto regióne v priebehu 50.-70. rokov minulého storočia, došlo k tomu, že slamené strechy sa stratili úplne, drevenice sú vzácnosťou a hygienické štandardy sa zavádzali iba postupne.

To čo môžeme vidieť v obci dnes, t. j. štandard bývania strednej triedy, je výsledok postupných zmien trvajúcich niekoľko desaťročí. A preskočiť tento „prirodzený vývoj“ sa, jednoducho povedané, nedá. Uvedomuje si to aj samospráva, ktorá postupnú ale jasne viditeľnú zmenu v prípade Rómov komentuje starosta obce Pavol Celúch nasledovne: *„Ak sa pozriem na zmeny, ktoré sa udiali v týchto obydliach, jednoznačne tu vidím pozitívnu zmenu. Takmer všetci Rómovia si zdobia obydliá obrázkami, ozdobnými prvkami akými sú poháre, dečky, záclony a pod. na zemi si kupujú*

koberce, v bytoch sa väčšina z nich vyzúva a používa papuče a pod. Mne to pripomína procesy, ktoré som zažil ako decko v 60.-70. rokoch 20. storočia. Aj my sme si vtedy začali výraznejšie zdobiť domy, kupovali sa koberce, obývacie steny, zdobene sedacie súpravy, v domoch sme sa začali vyzúvať a pod. To sa síce dnes už vytráca, a vraciam sa k tomu, že sa na návštevách už čoraz častejšie nevyzúvame, koberce už nie sú všade, výzdoba je jednoduchšia a pod. Myslím, si, že Rómovia, sa postupne k tomuto štandardu priblížia a ich životný štýl sa bude postupne stále viac približovať tomu, čo je bežné v obci. Nejaký čas to ešte potrvá. Ale bez radikálnej zmeny pred dvanástich rokov, by k tomu asi nedošlo nikdy.“

Správanie Rómov sa postupne mení aj v iných oblastiach ako iba v bývaní. Výrazne stúpla zamestnanosť, a to nie len v rámci tzv. aktivačných prác na obci, ktoré sa využívajú čoraz menej. Byť zamestnaný sa stáva pre mnohé rodiny normou, a ten kto má štandardné zamestnanie, je už vnímaný nie ako „odpadlík“ alebo „čudák“, ale ako ten, ktorému sa darí a je úspešný. Rómovia sú zamestnaní nie len na miestnom poľnohospodárskom družstve, ale pracujú aj v stavebných firmách a dokonca už máme prípady, že jedna rodina, manželia, si našla prácu na západnom Slovensku v regulárnej výrobnjej prevádzke.

Oproti minulosti, v obci už nenájdeme ani obecný podnik SVEPOS s.r.o. Okrem skutočnosti, že obec už sama nerealizuje väčšie investičné stavebné aktivity, na ktoré sa venovala v minulosti táto obecná firma, príčinou absencie je aj odlišný prístup samosprávy a starostu obce k tejto problematike. Podľa názoru samosprávy a starostu, obce by nemali vstupovať do procesu vytvárania pracovných miest pre nezamestnaných. Podľa ich názoru to je úlohou trhu a vlády ako takej, ktorá má vytvoriť podmienky. Úlohu obce vnímajú inak než napríklad Spišský Hrhov alebo Raslavice (viď nižšie). Aj keď sa na prvý pohľad môže zdať, že tu sa vzájomne vylučujú tieto dva princípy, pravdou je pravý opak. Odlišné vnímanie sa vzájomne nevylučuje, ale dopĺňa. Inak povedané, otázku zamestnanosti je možné vnímať obidvomi spôsobmi a obidva prístupy sú správne a plne legitímne. Porovnali by sme to

k diskusii motoristov o (ne)vhodnosti benzínových a dieselových motorov. Nedá sa určiť ktorý je lepší alebo hroší. Obidva typy motorov sú rovnako legitímne. Obecný podnik, resp. obecná firma nie je univerzálnym alebo nevyhnutným riešením pre všetky samosprávy. A platí to aj v prípade sociálnej ekonomiky. Obec Sveržov sa iba rozhodla nepoužiť tento nástroj na riešenie problematiky nezamestnaných, t. j. primárne miestnej rómskej komunity. Zamestnanie samospráva prenecháva na trh práce, pričom jej vklad do sféry podpory a rozvoja života rómskej komunity sa orientuje na zmenu kvality a podmienok bývania, zvýšenie vzdelanostnej úrovne a na komunitnú prácu. Ak to samospráva a obec ako celok bude realizovať dlhodobo, úprimne a nie formálne, pozitívny výsledok je viac ako pravdepodobný.

Nadálej v obci pracuje materská škôlka, kde sa však ešte výraznejšie neprejavila prítomnosť rómskych detí – čiastočne aj pre to, že ich počet oproti minulosti postupne ubúda.

Ak sme pri počtoch, tak zatiaľ čo v roku 2010 bolo vo Sveržove 554 obyvateľov, z ktorých bolo 83 Rómov, dnes je situácia taká, že v obci je 604 obyvateľov, z ktorých je 108 Rómov.

Pre zaujímavosť uvádzame aktuálne vekové zloženie miestnej rómskej komunity a jeho porovnanie so stavom z roku 2005:

	rok 2015	rok 2018
0 - 6 r.	33	28
7 - 15 r.	20	27
16 - 25 r.	14	21
26 - 60 r.	31	32
spolu	98	108

Aj naďalej v obci pracuje komunitné centrum, ktorého zriaďovateľom je občianske združenie Človek v ohrození. Aktuálne

tam pracujú dvaja komunitní pracovníci - garantka komunitného centra Jaroslava Krukárová a odborný pracovník Marián Dudra. Centrum je financované v rámci národného projektu v rámci operačného programu Ľudské zdroje. Aktivity komunitného centra, podobne ako v mnohých iných prípadoch, predstavujú širokú škálu činnosti²², zameraných prednostne na predškolskú prácu s malými deťmi a mimoškolské aktivity. Veľmi aktívny je mládežnícky spevácky zbor so sprievodnou kapelou, ktorý pravidelne chodí na vystúpenia do okolitých obcí, domovov dôchodcov a pod.. V obci pracuje niekoľko dobrovoľníkov, často aj zo zahraničia. Pomáhajú aj v pestovateľských aktivitách, sadia z miestnou komunitou zeleninu, bylinky, kvety, zriadili ovocný sad na mieste starej osady a pod.

Činnosť komunitného centra bola už niekoľko krát ocenená. Ak pominieme pre pracovníkov najdôležitejšie - civilné ocenenia a poďakovania od ľudí a samospráv za vystúpenia a pomoc – v roku 2010 získalo cele občianske združenie Človek v ohrození ocenenie Gypsy Spirit. V tom istom roku získali hlavnú cenu Centra Euroguidance za program «Kariérne poradenstvo pre mládež z vylúčených lokalít» a Čestné uznanie Prešovského dobrovoľníckeho centra za zapojenie vysokoškolákov do programu DoT – individuálne doučovanie a tútoring detí. Rok pred tým získali prvú cenu v súťaži „Krajské srdce na dlani“ (2009).

Značnú aktivitu vykazuje komunitné centrum aj v oblasti cirkevných aktivít, v rámci ktorých sa spoločne s miestnymi kňazmi a misionármi orientujú primárne na evanjelizáciu.

Vysoko pozitívne je možné hodnotiť skutočnosť, že priestory komunitného centra okrem samotných Rómov, stále častejšie

22 Bližšie pozri internetovú stránku komunitného centra <https://www.facebook.com/kcsverzov/> alebo informácie z médií, napr. článok v denníku SME *Vo Sveržove funguje komunitné centrum už osem rokov* (dostupné na stránke <https://presov.korzar.sme.sk/c/20637272/v-obci-sverzov-funguje-komunitne-centrum-uz-osem-rokov.html>), informácie zo stránky <https://www.socialnaspolocnost.sk/komunitne-centrum-sverzov/> alebo zo stránky zriaďovateľskej organizácie Človek v ohrození - <https://clovekvohrozeni.sk/aktuality/?typ=programy-socialnej-integracie&krajina=slovensko> a pod.

využíva pre svoje aktivity aj miestna majorita. Postupne sa jednotlivé aktivity prelínajú a je možné očakávať, že v neďalekej budúcnosti, budú nie len formálne otvorené pre všetkých bez rozdielu. Táto budúcnosť sa stáva skutočnosťou.

V obci je málotriedna základná škola, v ktorej sa v dvoch triedach učia žiaci 1.- 4. ročníka. Počet rómskych žiakov a žiakov majority je približne vyrovnaný. Z celkového počtu 30 žiakov, je 17 rómskych a 15 nerómskych. Nie je ničím výnimočným konštatovanie učiteľky a riaditeľky školy Kristíny Hnatkovej, že je obrovský rozdiel v prípade rómskych žiakov, ak títo navštevujú materskú školu, alebo aspoň pravidelne aktivity v komunitnom centre. *„Je očividné, že tí žiaci, ktorí majú predškolskú prípravu, napredujú podstatne rýchlejšie. Ale musím skonštatovať, že je stále viac rómskych žiakov, ktorých rodičia sa aktívne zapájajú do procesu vzdelania ich detí. „Tlačia na nich“, kontrolujú domáce úlohy, jednoducho majú záujem, aby sa deti dobre učili a mali dobre výsledky. Aj keď nemôžem osobne porovnať situáciu pred 10-15 rokmi, lebo som na tejto škole iba piaty rok, ale podľa vyjadrenia starších učiteliek ten posun je jednoznačne viditeľný.“* Na kvalitu výuky určite má vplyv aj skutočnosť, že obec v roku 2017 kompletne zrekonštruovala viac než sto rokov starú budovu školy, kompletne vymenila interiér, sociálne vybavenia, inžinierske siete a pod. Pri základnej škole veľmi aktívne pôsobí aj školská družina, ktorú navštevujú aj rómski žiaci. Väčšina žiakov po ukončení prvého stupňa pokračuje v povinnej školskej dochádzke v plne organizovanej základnej škole v susednej obci Gaboltov, ktorá je spádovou školou aj pre ďalšie obce, v ktorých sú početné rómske komunity – Petrova, Cigeľka, Kurov, Nižný Tvarožec.²³

23 Obec Gaboltov je vzdialená od obce Sveržov 4 km. Určitou „kuriozitou“ v tomto smere je skutočnosť že v obci Gaboltov, ktorá je známa aj ako pútnické miesto, sa organizuje každoročne najväčšia rómska náboženská púť. Udialo sa tak z rozhodnutia košického arcibiskupa Mons. Alojza Tkáča, v rámci ktorého bol Gaboltov určený ako pútnické miesto pre rómskych veriacich, ktorí majú svoju púť v prvú augustovú nedeľu (v tomto roku už pôjde o 25. výročie). Zároveň je zaujímavé, že v obci Gaboltov rómska komunita vôbec nebýva.

Ako sa vyjadril starosta obce Pavol Ceľuch: „Ešte chceme celú budovu zatepliť a ak nájdeme zdroje, radi by sme urobili v obci spoločnú telocvičňu pre materskú a základnú školu. Tá nám zatiaľ chýba. 30 detí v základnej škole je tak „na hrane“ udržateľnosti. Škoda len, že nie všetci rodičia z obce dávajú svoje deti do našej školy. Plne ich chápem a vôbec im to nemám za zlé. Ak pracujú napr. v Bardejove, nemajú problém vozit' deti denne tam a späť. Pre mňa ako starostu, to však znamená, že každým dieťaťom, ktoré nastúpi na inú školu ako je naša, obec prichádza o finančné zdroje. Ak by sme mali iba o 2-3 deti viac, už by sme mali v obci financie napr. na školské ihrisko, ktoré inak musíme dávať na udržanie školy ako takej. Obec bez školy zahynie.“

A obec sa postupne aj rozrastá. Nie síce takým výrazným spôsobom ako Spišský Hrhov, ale každý rok pribudnú v obci nové stavby. „Už sa k nám začali sťahovať aj ľudia, ktorí vo Sveržove nemajú rodinné korene. Obec pre nich pripravila niekoľko stavebných pozemkov, vybudovala nový most cez rieku, uvažuje o výstavbe ďalších nájomných bytov a pod. „Trochu problém u nás je v tomto smere vzťah miestnych ľudí k pôde. Miestni veľmi neradi predávajú pôdu. Je to pre nich nie len investícia, ale doslova citová záležitosť. Vôbec to nekritizujem. Nemám im to za zlé. V dnešnej dobe, keď sa každý zbavuje polí a pozemkov a často aj pod cenu, toto je skôr vzácnosť. Bohužiaľ obec vlastné pozemky takmer nemá, takže robíme ako sa hovorí „z toho čo máme“. Upravujeme nevyužívané pozemky v okolí rieky, kde navážame zeminu a tak ich dostávame mimo záplavové pásmo, kultivujeme bývalé smetisko pri osade a pod.“ vysvetľuje starosta Pavol Ceľuch.

5. RASLAVICE²⁴

Prvou z dvojice novo predstavených obcí je obec Raslavice, ktorá leží v severovýchodnej časti Slovenska v okrese Bardejov. V rámci regiónu horného Šariša, kam etnograficky patrí, má táto obec značne špecifické postavenie. Ide o jednu z najväčších obcí okresu. Ak nepočítame okresné mesto Bardejov, viac obyvateľov má už iba obec Zborov. Z historického hľadiska sa v podstate jednalo o pôvodne dve samostatné obce – Vyšné Raslavice a Nižné Raslavice – ktoré sa spojili až v roku 1971. Tieto pôvodne dve samostatné obce mali aj mierne odlišné národnostné zloženie, ktoré síce v minulosti zohrávali významnú úlohu v rámci vzájomných vzťahov, dnes však majú už iba viac-menej historickú konotáciu. Vyšné Raslavice sa totiž v minulosti (do roku 1950) volali Slovenské Raslavice a Nižné Raslavice sa volali Uhorské Raslavice. Pri poslednom sčítaní obyvateľstva sa však k maďarskej národnosti v obci neprihlásil už nikto²⁵.

Obec mala v minulosti významné postavenie v rámci regiónu, o čom svedčí aj prítomnosť dvoch historických kaštieľov. Barokový tzv. horný kaštieľ z pol. 17. storočia (tiež sa niekedy označovala ako zemianska kúria), v ktorom je dnes Kláštor sv. Jozefa. Klasicistický tzv. dolný kaštieľ postavený z pol. 19. storočia, ktorý bol v roku 1996 vyhlásený za národnú kultúrnu pamiatku. V roku 1814 mal v kaštieli prenocovať na svojej ceste z tzv. Viedenského kongresu ruský cár Alexander I.

Do dnešných dní sú Raslavice v okolí známe veľmi silným folkloristickým hnutím, čo sa prejavuje prítomnosťou folklórnych skupín

24 Internetové stránky obce Raslavice sa nachádzajú na adrese <http://www.raslavice.sk/>. Pokiaľ nie je uvedené inak, z tohto zdroja sme čerpali všetky jednotlivé štatistické a historické informácie o obci.

25 Juhaščíková, Ivana - Škápik, Pavol - Štukovská, Zuzana: Základné údaje zo Sčítania obyvateľov, domov a bytov 2011 - Obyvateľstvo podľa národnosti. Bratislava, Štatistický úrad SR, 2012. 92 str. ISBN 978-80-8121-206-2

Raslavičan a detskej folklórnej skupiny Raslavinčanik, pravidelným organizovaním festivalu Šarišské slávnosti piesni a tancov (v roku 2018 bude už ich 50. ročník), prítomnosťou niekoľkých hudobných skupín a pod. Medzi tieto hudobné skupiny patrí aj celoslovensky známe a populárne dievčenské rómske spevácke trio Sabrosa.

Obec Raslavice mala k 1. 1. 2017 celkovo 2720 obyvateľov, z ktorých bolo 423 Rómov, t. j. obyvateľov obce, ktorých okolitá majorita vníma a považuje za Rómov. K rómskej národnosti sa totiž pri poslednom sčítaní obyvateľstva prihlásilo iba 148 obyvateľov. Podľa údajov z tohto istého sčítania rómsky jazyk ako svoj materinský deklarovalo celkovo 359 obyvateľov obce.²⁶

K významnej „menšine“ znevýhodnených občanov obce patria aj seniori. Demografická štruktúra obyvateľstva, bohužiaľ v tomto kontexte je neúprosná. Podľa údajov štatistického úradu v rámci posledného sčítania obyvateľstva v roku 2011, bolo v Raslaviciach celkovo 2 688 obyvateľov, z ktorých bolo vo veku do 6 rokov 185 obyvateľov (čo predstavovalo 6,88% z celkového počtu), vo veku 6-14 rokov bolo 359 obyvateľov (13,36%), vo veku 15-18 – 104 obyvateľov (3,87%), v produktívnom veku 18-59 rokov bolo 1 626 obyvateľov (60,49%) a v postproduktívnom veku nad 60 rokov žilo v Raslaviciach celkovo 414 obyvateľov (15,4%).²⁷

Práve situácia a problémy týchto dvoch cieľových znevýhodnených skupín predstavujú jeden z veľmi dôležitých záujmov súčasnej samosprávy obce a osobitne starostu obce. V kontexte nami sledovanej problematiky, nás primárne bude zaujímať táto sféra.

Starosta obce Marek Rakoš bol zvolený na tento post vo voľbách v roku 2014, takže v súčasnosti pôsobí v tejto funkcii svoje prvé volebné obdobie. Aktuálna samospráva obce si uvedomila,

26 Juhaščíková, Ivana - Škápik, Pavol - Štukovská, Zuzana: Základné údaje zo Sčítania obyvateľov, domov a bytov 2011 - Obyvateľstvo podľa materinského jazyka. Bratislava, Štatistický úrad SR, 2012. 98 str. ISBN 978-80-8121-212-3

27 Zdroj ŠÚ SR, Sčítania obyvateľov, domov a bytov 2011.

že sociálnu a ekonomickú situáciu v obci je nevyhnutné riešiť komplexne a s dlhodobým plánom presahujúcim jedno volebné obdobie²⁸. Súčasťou tohto plánu sú aj aktivity v oblasti zelenej ekonomiky, z ktorých sú už niektoré úspešne naštartované a ďalšie sú v procese prípravy.

Aktivity zamerané na tieto cieľové skupiny sa v obci realizovali aj minulosti, avšak málo čo z nich prežilo dlhodobo. Z minulosti ostali primárne aktivity ako napr. komunitné centrum, terénna sociálna práca a pod., ktoré slúžia svojmu účelu dodnes. Príčin prečo sa mnohé veci neudržali je viacero a určite každá z nich mala svoj dopad na túto skutočnosť. Podľa nášho názoru však kľúčovým problémom bol nezmieriteľný fakt, že aktivity neboli reálne prepojené s víziou budúcnosti obce a cieľovej skupiny v nej. Nie je to kritika predošlého vedenia obce, iba subjektívne skonštatovanie faktu. Obec v minulosti mala pravdepodobne iné priority a ciele, a nie vždy je možné realizovať súčasne všetko, čo by obec potrebovala. Samospráva sa nie vždy stotožní so všetkými cieľmi a víziami. A to bol podľa nášho názoru aj prípad tejto obce. Predošle samosprávy problém síce neignorovali a už vôbec neboli nastavené proti nemu, ale pristupovali podľa nás k nemu viac formalisticky než „z presvedčenia“. Aj v minulosti sa hľadali a získavali externé zdroje avšak tu sa skôr poväčšine viac reagovalo na aktuálne možnosti (grantové výzvy) namiesto toho, aby tieto boli súčasťou širšie komplexnejšieho a dlhodobejšieho plánu a predstavy o riešení problémov v obci. Takýmto príkladom bola úspešná realizácia výstavby a prevádzky obecného kompostoviska v spolupráci s mimovládnu organizáciou

28 Dôležitosť úlohy starostu zdôrazňuje Viktor Guman, ktorý 17 rokov pracoval na úrade práce v Bardejove na viacerých pozíciách vrátane zástupcu riaditeľa. Veľmi dobre videl, ako štát a starostovia pristupujú k zamestnávaniu Rómov. Bezradný pocit, že týmto ľuďom nevie reálne pomôcť v ňom narastal a nepomáhali mu ani zážitky so starostami, ktorí sa snažili eurofondy účelovo využiť až zneužiť. Keď spoznal starostu Raslavíc Mareka Rakoša a jeho víziu práce s Rómami, odišiel z úradu a začal mu v tom pomáhať. Dnes má na starosti komunitné centrum v Raslaviciach. „*Rómske osady nevyrieši štát ani mimovládne organizácie, ale dobrý starosta*“, tvrdí bývalý zástupca riaditeľa úradu práce v Bardejove Viktor Guman.

Priatelia zeme. Túto užitočnú aktivitu plánuje súčasné vedenie obce obnoviť a jej funkciu zmysluplne zapojiť do širšieho reťazca obecných služieb, na čo ešte v tomto texte upozorníme.

Nova samospráva si ako jednu z hlavných priorít v tejto oblasti určila sféru zamestnávania a tvorby pracovných miest. Dôvodom práve tejto orientácie bola skutočnosť, že ďalšie relevantné sféry – bývanie a vzdelanie mala obec „ako tak vyriešené“. Alebo inak povedané, v týchto dvoch oblastiach (bývanie a vzdelanie) nie je situácia urgentne krízová. V rómskom osídlení je podľa údajov Atlasu rómskych komunít z roku 2013 celkovo 39 obydľí, z ktorých je 32 legálnych murovaných stavieb (domov) zapísaných do katastra nehnuteľností a 7 murovaných domov, ktoré nemajú legálny status. Nie je tam žiadna chatrč alebo iné neštandardné bývanie²⁹.

V oblasti vzdelávania v obci pôsobia dve materské školy, s kapacitou cez 100 žiakov³⁰. Materskú školu navštevuje aj cca 15 žiakov z miestnej rómskej komunity³¹. V obci je aj plne organizovaná základná škola ktorú navštevuje takmer päťsto žiakov. V školskom roku 2015/2016 to bolo presne 468 žiakov, z ktorých 135 bolo na prvom stupni, 306 na druhom stupni a 27 v špeciálnych triedach.³² V oblasti vzdelávania v obci pôsobí aj základná umelecká škola.

Dôležité, v nami sledovanom kontexte, je uviesť, že v obci už od roku 2006 pôsobí terénna sociálna práca a od roku 2014 aj novorekonštruované komunitné centrum.

29 Zdroj Atlas rómskych komunít na Slovensku 2013.

30 Zdroj Obecný úrad Raslavice: Komunitný plán sociálnych služieb na obdobie rokov 2017 - 2022. Raslavice 2016. 34 str. Dostupné na stránke: http://www.raslavice.sk/e_download.php?file=data/editor/202sk_1.pdf&original=KPSS+2017+-+2022.pdf

31 Zdroj Atlas rómskych komunít na Slovensku 2013.

32 Zdroj: Správa o výchovno–vzdelávacej činnosti, jej výsledkoch a podmienkach Základnej školy v Raslaviciach v školskom roku 2015 / 2016. Dostupné na internetovej stránke obce https://zsraslavice.edupage.org/files/1_Hodnotiaca_sprava_2015-2016_pptx.pptx

Komunitné centrum³³ bolo zrekonštruované v rámci projektu s názvom: „Rekonštrukcia multifunkčného centra“ v rámci ktorého bola zrealizovaná rekonštrukcia podkrovia obecnej budovy, v ktorej sa zriadilo komunitné centrum, v ktorom od 1.1.2015 pracovalo spolu 6 odborných zamestnancov. Realizácia projektu bola podporená a financovaná z Regionálneho operačného programu vo výške NFP 150 099,24 EUR. Aj po skončení tohto projektu ostalo Komunitné centrum naďalej otvorené pre poskytovanie komunitnej práce a obec prijala do zamestnania 2 zamestnancov Dnes v rámci nového národného projektu: Komunitné centrá v mestách a obciach s prítomnosťou MRK – 1. Fáza“ pracujú v tomto centre 3 zamestnanci. Komunitné centrum poskytuje deťom z MRK, ale aj iným skupinám ohrozených sociálnym vylúčením možnosť na záujmovú činnosť, spoločné medzigeneračné aktivity ako aj vzdelávaciu činnosť a prípravu na vyučovanie pre deti, ktoré na to nemajú vhodné domáce podmienky.

Obec Raslavice dlhodobo realizujú Terénnu sociálnu prácu. Zámerom projektov je zlepšenie sociálnej situácie ľudí ohrozených sociálnym vylúčením prostredníctvom zabezpečenia terénnej sociálnej práce za pomoci TSP a TP. V rámci projektov boli v obci vytvorené a udržiavané 3 pracovné miesta. Odborné činnosti a aktivity kontinuálne prebiehali cez dopytovo - orientované projekty TSP (od roku 2006 do 2012) a neskôr národný projekt TSP IA ZaSI (od 10/2012 –do 10/2015).³⁴

Aktuálne v obci pokračuje terénna sociálna práca v rámci národného projektu TSP faza I., ktorý realizuje Úrad splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity. V rámci projektu sú zamestnané spolu 3 kvalifikované pracovníčky – (1 terénna sociálna pracovníčka a 2 terénne pracovníčky).

33 Bližšie informácie o činnosti Komunitného centra Lienka v Raslaviciach je možné získať na ich FB profile https://www.facebook.com/pg/Komunitne-centrum-Lienka-Raslavice-1606408552909285/about/?ref=page_internal

34 Zdroj: Komunitný plán sociálnych služieb na obdobie rokov 2017 – 2022, str. 22

Vyššie popísaná situácia, ako už sme uviedli, bola jednou z nosných príčin toho, že obec sa rozhodla v rámci svojich ďalších aktivít v tejto oblasti orientovať okrem iného aj na sféru vytvárania pracovných príležitostí. Po voľbách mala obec 270 nezamestnaných a preto sa vytváranie pracovných miest stalo prvou hlavnou úlohou starostu. V priebehu rokov 2015 až 2017 bolo v obci vytvorených 90 nových pracovných miest, z ktorých 40 obsadili Rómovia. Starosta si uvedomil, že doterajšia činnosť v sociálnej oblasti nezlepšila postavenie občanov. Ak nebude mať občan, resp. rodina prácu, nebude mať možnosť vytvárať a kumulovať zdroje. Následne dôjde k zhoršeniu bytovej situácie, lebo rodina nebude mať zdroje na udržanie potrebného štandardu bývania a už vôbec nedôjde k jeho zvýšeniu. Zároveň vedomosti a zručnosti získané v škole, v komunitnom centre a v rámci aktivít terénnej sociálnej práce nebudú mať obyvatelia kde využiť. Výsledkom bude v lepšom prípade stagnácia, alebo dokonca frustrácia a sociálny prepád. Starosta sa preto rozhodol hľadať nové možnosti a významne zlepšil spoluprácu s okresným úradom práce v Bardejove.

Filozofia starostu Mareka Rakoša ku zlepšeniu života všetkých občanov v obci sa dá skrátene popísať tromi princípmi:

1) **Svojpomocne** – čiže naučiť sa v obci robiť čo najviac vecí sami a za menej peňazí. Ide o štrukturálne identický princíp, ktorý sme opísali v prípade Spišského Hrhova – kumulovať a udržať čo najviac zdrojov priamo v obci a v regióne.

2) **Nie konkurenčne proti niekomu** – čiže nevytláčať existujúce aktivity súkromníkov a firiem, ktorým sa darí ale v rámci obecných aktivít sa zamerať na tie činnosti, ktoré nie sú z komerčného hľadiska zaujímavé, ale môžu priniesť sekundárny sociálny a ekonomický efekt pre obec, samosprávu a v neposlednom rade pre občanov ako takých.

3) **Robiť to, čo nefunguje a to, čo treba** – čiže uskutočňovať chýbajúce aktivity, ktoré sú pre obec prospešné, užitočné a potrebné. Prospešné, užitočné a potrebné neznamená nevyhnutne aj ziskové.

Ak sa tieto princípy oprú o metódu komplexného prístupu, dlhodobej vytrvalosti, logickej postupnosti a vzájomnej prepojenosti a nadväznosti aktivít, úspech je vysoko pravdepodobný. A tento už nie je úspechom iba starostu, ale všetkých občanov Raslavíc.

Spôsob realizácie dobrých nápadov možno ukázať na starostlivosti o seniorov (vrátane rómskych) v obci. Pre túto početnú sociálne znevýhodnenú skupinu bol zriadený denný stacionár (5 nových pracovných miest), so zabezpečenou dopravou pre dôchodcov. Neskôr bola zriadená opatrovateľská služba (18 nových pracovných miest), ktorá okrem iného, roznáša obedy navarené v obecnej vývarovni (3 nové pracovné miesta). Denné produkcia jedál tejto vývarovne je na úrovni 100 stravníkov. Zeleninu do obecnej vývarovne, ktorá už slúži aj materskej škole a zamestnancom obce, poskytuje miestna farma, ktorá je súčasťou obecného sociálneho podniku (31 nových pracovných miest). V najbližšej budúcnosti obec plánuje zriadiť resp. novo reštartovať obecné kompostovisko (2 nové pracovné miesta), ktoré uzavrie biologický kolobeh poskytovania sociálnych služieb, pretože jeho produkt bude využitý na farme a vo fóliovníku, ktorý je už rozostavaný. Ďalšou výpomocou pre občanov bude zriadenie obecnej práčovne. Tento príklad popisuje nie len prístup sociálneho charakteru riešenia problémov a ťažkosti znevýhodnených občanov obce, ale aj zapojenie činnosti z oblasti zelenej ekonomiky v prospech občanov.

Ďalšou ukážkou je prístup k rómskym občanom v obci a spôsob realizácie pomoci, ktorá nie je ani slepým darom, ani ponižujúcim zaobchádzaním. Z aktuálneho celkového počtu 423 Rómov v obci, majú iba štyria ukončené stredoškolské vzdelanie. Na prvý pohľad by sa mohlo zdať, že je to málo (čo aj v skutočnosti reálne je), a že s týmito jednotlivcami sa „toho veľa urobiť nedá“. V skutočnosti, prístup obce je aj v tomto prípade súčasťou komplexnej vízie a snaží sa, aby aj v prípade týchto štyroch ľudí došlo k synergickému efektu pre obec a hlavne pre riešenie problémov miestnej komunity. Všetci štyria pracujú ako asistenti učiteľov v základnej škole. Takýmto

spôsobom dochádza k tomu, že títo prví rómski stredoškooláci sú vzorom nie len pre rómskych žiakov, ktorí majú študijné rezervy, ale aj pre celú rómsku komunitu. V tomto smere sú to prví štyria, ktorí pracujú na pozíciách, ktoré sú tradične vnímané ako „gádžovské“ a zároveň pracujú „v čistom“ a „v teple“. Inými slovami pracujú na pozíciách, ktoré majú vysoký sociálno-spoločenský štatút. Podobne je to vnímané aj z pohľadu majority, pretože títo asistenti sa stali súčasťou pracovného priestoru, ktorý bol dlhodobo „určený iba pre majoritu“ – Róm „môže v škole tak maximálne upratovať“, ale byť súčasťou výchovnovzdelávacieho procesu je novinka. V obci tak vzniká jeden zo základných prvkov úspešnej interkultúrnej komunikácie – stredná trieda. Ak stredná trieda tvorí dominantnú časť majority v obci, na vzájomnú komunikáciu musí mať partnera z rovnakej sociálnej vrstvy aj v rómskej komunite.

V neposlednom rade je vysokým pozitívom tohto kroku skutočnosť, že zamestnanie Rómov v rámci výchovnovzdelávacieho procesu, znamená výrazne väčší prísun objektívnych informácií do miestnej rómskej komunity ohľadom problematiky inštitúcie vzdelávania. Ak tieto informácie absentujú, stáva sa takáto inštitúcia (v tomto prípade škola) priestorom, ktorému komunita nerozumie a neprijme ho „za svoj“. V opačnom kontexte to znamená, že tu dochádza k nepochopeniu toho čo sa tam deje, k dezinterpretáciám bežných vecí (bežných z pohľadu strednej triedy) a pod.³⁵

Cieľom samosprávy je zabezpečiť výchovný a vzdelávací proces tak, aby rómska mládež získala v budúcnosti stredoškolské a následne aj vysokoškolské vzdelanie. Inými slovami to znamená, že cieľom je začať s výchovou takej generácie Rómov, ktorá sa bude súčasťou strednej triedy a bude sa vedieť o seba postarať sama.

35 Na dokreslenie vyššie uvedeného použijem iný príklad. „Stredná trieda“ vie napr. o existencii finančných búr a kurzovných obchodoch. Ale tento priestor nie je primárne určený pre „strednú triedu“, ta sa tam nepohybuje, takmer ho nevyužíva a preto je pre túto sociálnu skupinu priestorom neznámym, cudzím a nepochopeným. To, že stredná trieda má veľmi skreslené predstavy o fungovaní ekonomických búr nemusíme zvlášť zdôrazňovať. Burzovní obchodníci by o tom dokázali veľmi veľa hovoriť.

Dospelým Rómom sa obec snaží vytvárať pracovné príležitosti v sociálnom podniku a v rámci aktivít miestneho hospodárstva, napríklad v stavebnej činnosti a vo výrobe zámkovej dlažby (4 pracovné miesta). Zberný dvor vykonáva zber a triedenie separovaného odpadu aj pre 20 okolitých obcí (11 pracovných miest). Obec pomohla vysporiadať stavebné pozemky v rómskej osade a v jej susedstve, čo je predpokladom pre svojpomocnú výstavbu nových domov. Samospráva sa nespolieha primárne iba na vlastné aktivity rómskej komunity, ale aktívne spolupracuje aj s mimovládny sektorom. V tomto smere je to spolupráca s neziskovou organizáciou ETP Slovensko³⁶, ktorá patrí medzi najvýznamnejšie organizácie na Slovensku v oblasti svojpomocnej výstavby a má asi najkomplexnejšie skúsenosti v tejto oblasti. Zvýšenú individuálnu starostlivosť o pôžičky a dlžoby rómskych občanov poskytujú sociálni pracovníci obce v spolupráci s terénnymi sociálnymi pracovníkmi. Táto starostlivosť je ochranou pred osobnými bankrotmi a rodinnými krízami. V priebehu rokov 2015 až 2017 boli znížené dlžoby voči obci o 10 000 EUR. Preventívnu zdravotnú pomoc v rómskej osade poskytuje organizácia Zdravé regióny, ktorá zamestnáva 1 rómsku asistentku zdravia a obec zamestnáva ďalšie 2 zdravotné rómske osvetárky.³⁷ Prácu obce v prospech rómskej komunity v obci vyplňajú aktivity aj zelenej ekonomiky.

Kľúčovou aktivitou zmeny v obci (okrem samotného zvolenia nadšeného starostu a samosprávy) bolo rozhodnutie založiť obecný podnik, ktorého úlohou je výkon ekonomických aktivít v prospech obce a poskytovanie vybraných sociálnych služieb občanom priamo v obci.

Sociálny obecný podnik bol v Raslaviciach oficiálne založený 15. 5. 2015. Jeho hlavná pôsobnosť je rozvrhnutá v troch oblastiach:

36 Bližšie o aktivitách ETP Slovensko pozri ich internetovú stránku <http://etp.sk/>. Z ďalších významných neziskových organizácií alebo skupín by sme uviedli napr. Projekt DOM.ov (<https://projektdomov.sk/>) alebo skupina Architekti v osade (<https://www.facebook.com/architektivosade/>) a mnohé iné.

37 Bližšie informácie pozri na ich internetovej stránke <http://zdraveregiony.eu/>.

poľnohospodárstvo (13 pracovníkov), stavebníctvo (15 pracovníkov) a autobusová doprava (1 pracovník). Okrem toho zamestnáva obecný podnik 2 pracovníkov v administratíve. Po právnej stránke je obecný podnik spoločnosťou s ručením obmedzeným a jeho plný názov je Obecné služby Raslavice, s.r.o. Z 31 zamestnancov je 13 Rómov. V oblasti poľnohospodárstva sa podnik zameriava na pestovanie zeleniny. Na prenajatej ploche 10 ha sa pestujú zemiaky, mrkva, petržlen, cibuľa, cesnak, cvikla a kaleráb. Obecný podnik má zabezpečený odbyt svojich produktov v rámci niekoľkých úrovní. Okrem domácich (v zmysle obecných) odberateľov, ktorými sú Obecná vývarovňa v Raslaviciach a miestnej základnej a materskej školy, sú odberateľmi taktiež reštaurácie a vývarovne v okresoch Bardejov a Prešov, podnik Bardejovské kúpele, sociálne zariadenia v okresoch Bardejov a Prešov a pod. Občania Raslavíc si môžu kúpiť zeleninu z obecnej firmy priamo v obci na mieste obecnej tržnice. Vzhľadom na skutočnosť, že v regióne sa pestovaniu zeleniny na komerčnej báze venuje minimálny počet pestovateľov, a výrazne nenaplnený dopyt trhu je sanovaný primárne produkciou z Poľskej republiky (alebo zo vzdialeného zahraničia prostredníctvom siete nadnárodných predajných reťazcov), takáto obecná aktivita nemá negatívny dopad na miestnu ekonomiku. Práve naopak podobne ako v prípade obecnej firmy v Spišskom Hrhove, tvorí a udržiava zdroje v obci a v regióne.

Obecný podnik hospodári s plusovým hospodárskym výsledkom. Za rok 2015 to bolo 18 855 EUR a v roku 2016 bol vytvorený zisk 14 959 EUR.

Zároveň Obecný podnik v rokoch 2015 až 2017 prispel do obecnej pokladnice celkovou sumou 47 600 EUR za prenájom obecných priestorov v ktorých podniká a celkovou sumou 67 000 EUR na akontáciu a lízing obecného autobusu.

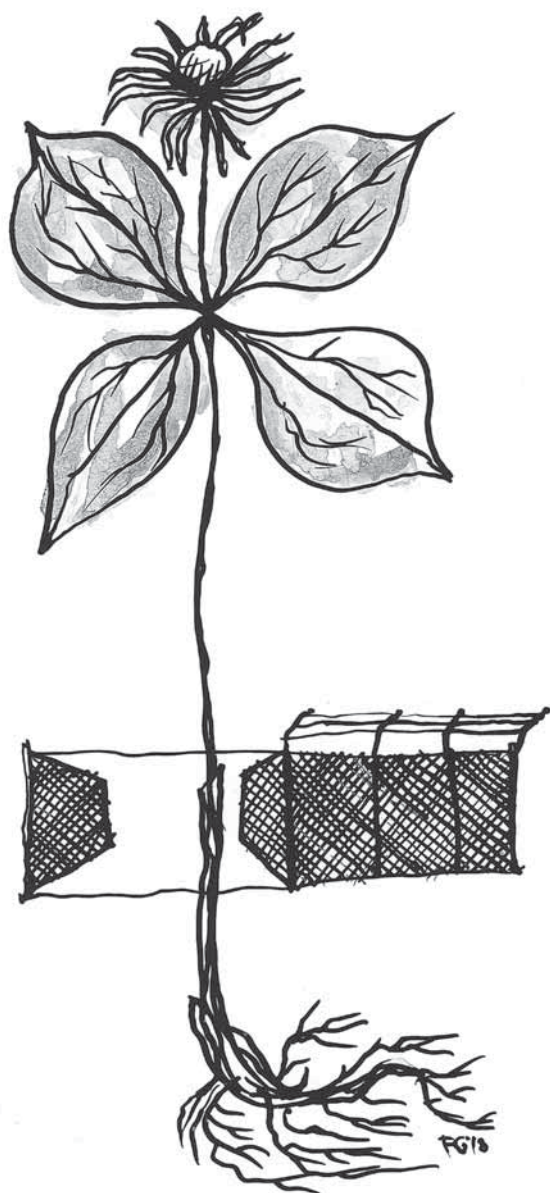
Okrem vyššie uvedenej pestovateľskej aktivity, obec vykonáva činnosť v rámci zelenej ekonomiky a v oblasti zberu a separovania komunálneho odpadu. Túto činnosť vykonáva nielen pre

samotnú obec, ale aj pre širší región. Celkovo sa jedna o 21 obcí (vrátane samotných Raslavíc).

V najbližšej dobe obec plánuje alebo už realizuje prípravné práce na výstavbe fóliovníka pre pestovanie zeleniny, výstavbe obecného kompostoviska a realizuje prípravné práce na spracovanie dreveného odpadu a výroby peletiek alebo brikiet, ktoré následné využije pre vykurovanie obecných priestorov.

Primárnym cieľom všetkých aktivít v obci, vrátane zelenej ekonomiky, je sociálny a integračný prínos. Tento prínos sa dosiahne hľadaním priestoru pre uplatnenie dlhodobu nezamestnaných občanov, zmenou spoločenského statusu znevýhodnených uchádzačov o zamestnanie na zamestnaných občanov, budovaním pracovných návykov a rozvojom nových zručností, schopností a vedomostí zamestnancov a zvýšením ich životnej úrovne. Obecný podnik a obecné aktivity v klasickom pracovno-právnom, t. j. zamestnaneckom postavení, znamenajú aj zmenu sociálneho postavenia týchto pracovníkov. Z pohľadu strednej triedy, t. j. z pohľadu bežného občana v obci, to už nie sú nezamestnaní, pre ktorých „sa vymýšľa aktivita pre aktivitu, aby nesesedeli doma, alebo nebrali finančnú podporu za nič“, ale ide tu o plnohodnotných zamestnancov, ktorí poskytujú žiadané, potrebné a spoločensky plne „legitímne“ činnosti pre obec. A platí to aj (alebo možno primárne) pre Rómov. Ak sa budú príslušníci rómskej komunity aktívne zapájať do rozvojových prác v obci, budú majoritou vnímaní ako rovnocenní partneri, ktorí prispievajú k rozvoju spoločnosti a nie sú len jej pasívnou súčasťou.

Samospráva a starosta obce Marek Rakoš sú presvedčení, že keď budú mať ľudia z Raslavíc prácu, zvýši sa ich životná úroveň, posilní to rodiny, zlepši sa výchova mladej generácie a výsledkom bude lepšie spolužitie všetkých občanov v obci. A majú pravdu!

6. ČIRČ³⁸

Poslednou obcou, ktorú by sme v našej publikácii radi predstavili je ďalšia rázovitá obec Čirč. Tentokrát ide o rusínsku obec, ktorá sa nachádza na samej jazykovej hranici medzi slovenskými a rusínskymi nárečiami. Leží na severovýchode Slovenska pri hraniciach s Poľskom v okrese Stará Ľubovňa.

Samotná obec patrí podobne ako obec Raslavice v rámci okresu k tým väčším. So svojimi aktuálnymi 1270 obyvateľmi jej patrí pomyselné 13. miesto z celkového počtu 45 obcí v okrese. Podľa údajov zo štatistického úradu, bolo v roku 2011 v rámci Sčítania obyvateľov domov a bytov evidovaných celkovo 1240 obyvateľov, pričom rusínsku národnosť si uviedlo celkovo 547 obyvateľov obce a rómsku národnosť 43 obyvateľov³⁹. Úplne odlišný obraz o etnickom zložení obyvateľstva sa nám naskytne ak sa pozrieme na obec z pohľadu materinského jazyka. V uvedenom „Sčítaní“ si až 692 obyvateľov uviedlo ako materinský jazyk rusínsky a až 252 obyvateľov uviedlo, že ich materinský jazyk je rómsky.⁴⁰

Z náboženského hľadiska je obec výrazne gréckokatolícka. Podľa údajov zo „Sčítania“, z roku 2011 až 1 084 obyvateľov obce sa prihlásilo k tomuto vierovyznaniu. Neprekvapí preto, že obec je aj významným pútnickým miestom Gréckokatolíckej cirkvi na Slovensku. V obci sa nachádza aj Gréckokatolícke farské múzeum

38 Internetové stránky obce Čirč sa nachádzajú na adrese <http://www.obeccirc.sk/>.

39 Juhaščiková, Ivana - Škápik, Pavol - Štukovská, Zuzana: Základné údaje zo Sčítania obyvateľov, domov a bytov 2011 - Obyvateľstvo podľa národnosti. Bratislava, Štatistický úrad SR, 2012. 92 str. ISBN 978-80-8121-206-2

40 Juhaščiková, Ivana - Škápik, Pavol - Štukovská, Zuzana: Základné údaje zo Sčítania obyvateľov, domov a bytov 2011 - Obyvateľstvo podľa materinského jazyka. Bratislava, Štatistický úrad SR, 2012. 98 str. ISBN 978-80-8121-212-3

ThDr. Myrona Podhájeckého⁴¹, ktoré bolo sprístupnené verejnosti dňa 2. 9. 2006.

V blízkosti obce sa nachádza značne využívaný hraničný prechod do Poľskej republiky Čirč – Ľubotín (PL). Ten je ešte stále hojne využívaný v rámci cezhraničnej ekonomiky. Obec je členom Združenia obcí Mikroregiónu Minčol, so sídlom v Ľubotíne. V širšom okolí je obec Čirč známa aj vďaka výrazným kultúrnym aktivitám. Okrem dedinského folklórneho súboru Čirčanka v obci pôsobí aj niekoľko hudobných skupín, medzi ktorými vyniká skupina Rolland, Medium, Select, Juno, Extrém a iné.

Podľa údajov z Atlasu rómskych komunít na Slovensku, v roku 2013 žilo v obci celkovo 267 obyvateľov, ktorých okolie vníma ako Rómov, pričom celá táto rómska komunita býva v samostatnej územne segregovanej časti obci. Z identického zdroja sa dozvedáme, že celé toto rómske osídlenie, ktoré predstavuje skupiny 41 obydľí (11 murovaných domov nezapísaných do katastra nehnuteľností, 27 chatrčí a 3 unimobunky) sa nachádza kompletne na pôde známych vlastníkov bývajúcich mimo osídlenia. Inými slovami Atlas 2013 eviduje celé toto osídlenie ako nelegálne postavené na cudzích pozemkoch.

A práve táto skutočnosť v súčasnosti už neplatí. Obec Čirč, jeho samospráva a starosta obce Michal Didik, sa rozhodli uvedenú situáciu radikálne zmeniť. Nešlo pritom o aktivitu komplexného prístupu a plánovania ako v prípade Spišského Hrhova, ale nevedomky sa samospráve podarilo začať „zo správneho konca“.

Nelegálnosť rómskeho osídlenia, nelegálnosť jednotlivých obydľí, vytvára pre obec ďaleko viacej problémov, než by sa na prvý pohľad mohlo zdať. Na legalizáciu stavieb musíte okrem iného byť vlastníkom pozemku na ktorom stavba stojí, alebo mať jeho súhlas. Nelegálne stavby nemôžu získať čísla popisné, nie je možné ich napojiť na inžinierske siete, nie je možné k nim priviesť infraštruktúru, cestu, obec nemá fakticky nástroje ako zabrániť vzniku nových ne

41 Myron Podhájecký (* 16. jún 1911, Brusnica – † 3. september 1995, Kle-nov) bol slovenský gréckokatolícky kňaz, v období komunizmu vysvätený za tajného biskupa, za čo bol štátom prenasledovaný a väznený.

legálnych stavieb apod. Bez komunikácie s vlastníkmi sa celý proces extrémne komplikuje a v realite je fakticky nefunkčný. Samospráva sa preto v Čirči rozhodla urobiť v tomto smere radikálny a značne atypický krok. Pokúsila sa o komplexné vysporiadanie všetkých pozemkov na ktorých sa nachádza rómske osídlenie v prospech jedného vlastníka. A týmto vlastníkom mala byť obec.

Prvým krokom bolo zistenie aktuálneho stavu , t. j. na katastrálnom úrade musel starosta zistiť kto oficiálne vlastní pozemky v uvedenej lokalite. Ako sám priznáva: *„Konečný počet 152 vlastníkov ma trochu zaskočil. Predsa to bolo výrazne viac ako som očakával. Ale keď sa už raz začalo, prečo to neskúsiť. Následne sme s obecným právnikom pripravili všetky administratívne podklady, zmluvy, návrhy do katastrov a pod. a s touto kopou papierov som postupne začal obchádzať jednotlivých majiteľov. Filozofia bola v princípe veľmi jednoduchá. Každému som vysvetlil, že pozemky pod, ako sa u nás hovorí, rómskou osadou, sú pre neho nepoužiteľné a nikdy z nich nijaký úžitok mať nebude. O to viac ak je podielnikom a podiel predstavuje iba niekoľko metrov alebo niekoľko desiatok štvorcových metrov. Navrhol som im, aby uvedené pozemky darovali obci a ta im sľúbi, že sa o uvedenú lokalitu začne starať. Ja som sa v obci narodil, poznám tu všetkých, vyrastal som tu. Ako starosta, ktorý už svoju funkciu vykonávam druhé volebné obdobie, som už vedel za kým mám ísť najskôr. Logicky som začal u tých, u ktorých som vedel, že nebudú proti. Snažil som sa získať na našu stranu, resp. pre našu myšlienku, čo najväčší počet ľudí. Veril som, že ostatní sa už nakoniec „podvolia väčšine“ a pristanú. Tak aj bolo. Obchádzal som ľudí, hlavne cez víkendy a sviatky, kedy boli doma a bolo možné s nimi hovoriť. Nakoniec, po viac ako roku a pol chodenia od dverí k dverám, sa mi podarilo presvedčiť všetkých. Aj tí poslední traja, ktorí mali v uvedenej lokalite najväčšie podiely a boli dlho proti tejto myšlienke, sa nakoniec nechali presvedčiť. „Diktát väčšiny“ alebo obava z toho čo povedia ľudia, niekedy prinesú aj dobré ovocie.“⁴²*

V súčasnosti je obec jediným vlastníkom pozemkov, na ktorých rómske osídlenie stojí. Výsledkom tohto stavu je

42 Osobný rozhovor so starostom obce Michalom Didikom (marec 2018).

skutočnosť, že ako jediný vlastník, môže voči vlastníkom stavieb vystupovať priamo. Hneď druhým krokom bolo vytvorenie detailného geometrického plánu celej lokality, s detailným zakreslením všetkých stavieb, obytných ale aj technických.⁴³ Obec, ako jediný vlastník, vedela vďaka tomu jednoznačne identifikovať majiteľa stavby a jej výmeru. Ak by sa aj niekto ako majiteľ stavby zatajil, takáto stavba bez majiteľa by mohla byť okamžite a bez akýchkoľvek právnych problémov zbúraná. Jednoducho povedané, takáto stavba, ktorá by nemala majiteľa, nikto v nej logicky nebýva, preto jej zbúraním nie sú poškodené práva žiadnej osoby. Avšak v Čirči k tomu nedošlo. Všetky stavby boli identifikované. Skutočnosť, že obec je jediným vlastníkom pozemkov, na ktorých stoja rómske domy, má aj ďalšiu výhodu, ktorú treba otvorene priznať. O tejto výhode starosta vedel hneď na začiatku vysporiadania vlastníckych vzťahov, resp. darovania pozemkov v prospech obce. Tou výhodou je trvalá istota nemennosti vlastníckych vzťahov a prevencia pred komplikáciami, ktoré by mohli nastať v budúcnosti, ak by pôda pod „rómskou osadou“ patrila samotným Rómom. Prečo taká obava? Odpoveď je veľmi prostá – mnoho Rómov má na krku exekúcie a o svoju pôdu by mohli rýchle prísť. Takže starosta konal od začiatku „preventívne“ v prospech Rómov.

Následne obec pristúpila k tomu, že v kontexte všeobecnozväzného nariadenia, platného pre celú obec, vymerala každému majiteľovi stavby nájom za používanie obecných pozemkov. Rovnakú sumu ako komukoľvek inému v obci. Išlo viac menej o symbolickú sumu, ktorá predstavovala cca 25 centov za meter štvorcový na rok. Podľa výmeru jednotlivých obydľí, sa ročný nájom pohybuje v rozmedzí od niekoľkých EUR ročne až po sumu približne 45 EUR ročne, pretože uvedený majiteľ nehnuteľnosti si so súhlasom obce prenajíma aj časť pozemku pri svojom obydľí, ktorý využíva ako záhradku.

Bolo to po prvý krát, kedy Rómovia v obci začali platiť za bývanie. Samozrejme táto skutočnosť sa v prvý moment nestretla s jednoznačným pochopením všetkých obyvateľov, čo na

43 Uvedený geometrický plán osídlenia je dostupný na internetovej adrese: http://www.obeccirc.sk/resources/File/osada_v_a1.pdf

druhej strane využili bulvárne média. Skúsenosti obce sú však jednoznačne výrazne pozitívne. K dnešnému dňu na nájomnom nemajú žiadne nedoplatky, väčšina Rómov si uvedený stav vysoko pochvaľuje a vo výraznej miere začali investovať do bývania. Podobne ako majorita pred niekoľkými desaťročiami, začalo so od strechy – ti najšikovnejší už majú kompletne vymenené strechy, mnohé domy sú nanovo vymaľované, objavujú sa plastové okná a začína sa v osídlení aj so zateplovaním.

Pre obec má tento stav jednoznačnú výhodu. Ako hovorí Michal Didik: *„Pre nás to nie je o príjme do obecnej pokladnice za prenájom pozemkov. Suma ktorú takýmto spôsobom získame je v podstate veľmi malá, až zanedbateľná. Ročne to predstavuje iba niekoľko stoviek EUR. Nejde ani o toľko medializované čierne stavby. Ich počet, od kedy sme majiteľmi pozemkov, sa nezvýšil ani o jednu. Uvedomujeme si však, že nie je možné, aby sa prestalo stavať úplne. Ľudia sa rodia, budú potrebné nové stavby, nové domy. Tak, ako v prípade majority, počet ktorej každoročné stúpa, bude to potrebné riešiť aj v prípade Rómov. Ide však o to, aby k výstavbe aj Rómovia pristupovali rovnako ako majorita. Stavali na legálnom základe, na legálnych pozemkoch so stavebným povolením a pod. Zároveň pre obec to znamená, že vďaka tomu, že sme majiteľmi pozemkov môžeme začať žiadať zdroje na zvýšenie kvality bývania v tejto lokalite. Pripravujeme projekt na zavedenie verejného vodovodu a kanalizácie do tejto lokality, vybudovanie asfaltovej prístupovej cesty a pod. Ale to sú v dnešnej dobe úplne bežné a štandardné veci pre všetkých ľudí. Ak tak môžu bývať príslušníci majority, mali by mať tieto možnosti aj Rómovia.“*

Aj keď nevedomky, Michal Didik vo vyššie citovanom vyjadrení potvrdil to, čo sme hovorili už skôr v teoretickom úvode a neskôr v prípade prezentácie obce Sveržov. Bývanie je na Slovensku vnímané ako jedno z nosných štatutárnych prvkov nevyhnutných pre začatie procesu sociálnej mobility. Ak dominantnú časť obce tvoria príslušníci strednej triedy primárne z prostredia nerómskej majority, pre zvýšenie procesu integrácie je nevyhnutné aby vznikla aj stredná trieda v prostredí rómskej komunity. Inak povedané, ak chce obec aby sa Rómovia v maximálnej miere integrovali do obce ako rovnocenní partneri, musia sa vypracovať

na úroveň strednej triedy. A bývanie v tomto smere je jedným z nosných ukazovateľov sociálneho statusu.

Potenciál pre tento proces je v obci Čirč väčší, ako by sa na prvý pohľad mohlo zdať. Aj keď miestna rómska komunita ešte stále v bytovej rovine nedosiahla štandard bežný v obci, v mnohých iných oblastiach Rómovia už integrovaní sú. Ako sme už spomenuli, obec je výrazne nábožensky založená. Rómovia sa aktívne podieľajú na cirkevnom živote obce. Okrem návštev bohoslužieb napríklad aj aktívne miništrujú. Výrazne sa ich aktivita zvýšila od roku 2016, kedy sa im začali viac venovať duchovní otcovia z miestnej farnosti. Rómovia sa podieľajú ako muzikanti aj na folklórnom hnutí. Pravdepodobne najviac sú viditeľní ako futbalisti v miestnych futbalových mužstvách – od žiackych, cez mládežnícke až po mužstvo dospelých. V súčasnosti má hráčku registráciu v obci viac ako 30 rómskych hráčov.

V obci je aj aktívna základná škola s materskou školou, ktorá poskytuje predprimárne vzdelávanie a vzdelávanie prvého stupňa. Do vyšších ročníkov žiaci dochádzajú do susednej obce Orlov. Obec sa od 01. 10. 2012 zapojila do národného projektu Terénna sociálna práca v obciach (NP TSP), ktorý je financovaný z prostriedkov Európskeho sociálneho fondu v rámci Operačného programu Zamestnanosť a sociálna inklúzia. Aktuálne v rámci terénnej sociálnej práce obec zamestnáva tri pracovníčky.

Na veľmi dobrej úrovni je aj zamestnanosť v obci. Nie len medzi majoritou ale aj v rámci rómskej komunity. Väčšina dospelých Rómov je zamestnaná.⁴⁴ Tých niekoľko, ktorí sú v evidencii úradu práce, bez problémov využíva samotná obec.

V roku 2008 postihla obec povodeň, ktorá zničila rozostavanú reguláciu miestneho potoka, poničila domy, brehy a pod. Dokonca došlo aj k tragickej udalosti, kedy počas tejto povodne zahynuli dvaja miestni obyvatelia. Obec sa svojpomocne pustila do odstraňovania povodňových škôd, pričom značnú časť prác, hlavne tých terénnych, vykonávala sama vďaka využitiu tzv.

44 Zamestnanosť žien je ešte stále veľmi nízka – na zmenu v tejto oblasti si obec bude musieť ešte počkať.

aktivačných pracovníkov. Pritom vôbec nešlo o veľký počet ľudí. „Počet evidovaných nezamestnaných z celej obce sa mení ale neprekročí číslo sto. A Rómovia z celkového počtu nezamestnaných predstavuje maximálne 30-40 ľudí“, uvádza starosta. Obec si sama zabezpečuje sezónnu údržbu verejných priestorov, kosenie, práce na stavbe a rozširovaní obecného vodovodu a pod. Všetky tieto aktivity sú viditeľné a pozitívne vnímané celou obcou.

Vzhľadom na skutočnosť, že cirkev, futbal a folklór sú dominantné spoločenské aktivity v obci a na všetkých sa Rómovia aktívne podieľajú, aj vzťah majority k nim sa výrazne mení. Prestávajú byť pre nich iba „neosobnou masou“ ale stále viac ich ľudia poznávajú osobne – „podľa mena“. Podľa vyjadrenia starostu, sa postupne rozpadávajú pomyselné hranice medzi ľuďmi. „Som presvedčený, že ak budú Rómovia na porovnateľnej úrovni ako miestna majorita, nebude pre ňu problémom akceptovať Rómov. Uvediem príklad. V našej obci vyrastal jeden excelentný rómsky muzikant, Miroslav Miko, ktorý ukončil konzervatórium. Má u nás aj veľmi dobrú kapelu Médium a niekoľkí naši Rómovia aj neRómovia s ním dodnes hrávajú. Vystupoval s ňou aj v USA, na súťaži Zem spieva, vydali už asi 10 albumov. Oženil sa s neRómkou a momentálne býva v Lipanoch. Ak by sa napríklad on chcel vrátiť bývať do obce, neverím, žeby naši z majority by mali niečo proti nemu.“ Aj to je výsledok toho čo sa v obci urobilo a stále robí.

V budúcnosti obec plánuje aktívne vstúpiť aj do vytvárania štandardných pracovných príležitostí, či už prostredníctvom obecnej firmy alebo sociálneho podniku.

7. ZÁVER

Uvedomujeme si, že aktéri politik na Slovensku majú rôzne práva, zodpovednosti, pozície, úlohy, kompetencie a postavenie a tým aj rôzne reálne možnosti ovplyvniť a zmeniť život obyvateľov k dobrému alebo ku zlému. Iná je pozícia inštitúcií a ich predstaviteľov na celoštátnej úrovni a úplne iná na lokálnej obecnej úrovni. Táto publikácia sa obracia na účastníkov komunálnej sféry, ktorí nie sú ľahostajní voči svojej obci a voči spoločnému životu v nej. Možnosti na lokálnej úrovni sú v porovnaní s vládnyimi obmedzené a výrazne menšie, čo sa môže javiť ako rozhodujúca nevýhoda. To všetko je pravda, ale netreba zabudnúť na výhody, ktoré poskytuje táto pozícia zdola. Skutočné nápady a ich víťazstva prichádzajú zdola.

Vieme, že nikto nie je lepším odborníkom pre svoj vlastný život ako občan sám. A občan žije v obci a nie vo vláde. Tak kde je originálny potenciál pre skutočnú múdrosť? V obci alebo vo vláde? Táto múdrosť štartuje nápady pre zlepšenie života vlastného a pre zlepšenie života spoločného, vrátane občanov rómskych komunít. Lebo v obci nežijeme osamotene, lebo v obci žijeme spolu, lebo obec je spoločná. Lebo obec nám má slúžiť, ale iba v prípade, ak aj my pre ňu niečo vieme a chceme urobiť. Ak nechceme, tak ani obec nemusí, lebo sme sa jej zriekli a tým pádom nie je naša a prečo by sa mala snažiť uprednostniť cudzincov hoci aj žijúcich v nej. Publikácia je dôkazom, že až príliš záleží na nás samých, čo a ako budeme robiť pre zlepšenie života v obci a tým aj pre zlepšenie spolužitia s Rómami. Výhovorky neplatia, buď chceme alebo nie. S dopadom pre nich, aj pre nás.

Poznáme veľa rôznych príkladov a rôznych prístupov. V publikácií popisujeme štyri rôzne obce a štyri rôzne príklady. Pre čitateľa predstavujú tieto príklady základnú ponuku. Môže a nemusí si vybrať, môže a nemusí sa inšpirovať. Na viac, môže kombinovať, alebo rozhodnúť sa pre svoju vlastnú cestu. Možno je

v jeho obci úplne iná situácia, ktorá si priam vyžaduje iný prístup. Treba poznať vlastnú situáciu a treba sa vedieť rozhodnúť. Hlavne ale, treba chcieť, začať a vydržať.

Sme presvedčení, že úloha zvolených poslancov, a najmä starostov, je pre našu tému hľadania možností pre zlepšenie spolužitia väčšiny s rómskou menšinou nenahraditeľná a najdôležitejšia. Opäť, na jednej strane táto dôležitosť môže zväzovať ruky, ale na druhej strane je príležitosťou pre dosiahnutie pozitívnych výsledkov. A táto šanca by pre starostov a poslancov mohla byť skutočnou autentickou výzvou.

Čitateľovi prajeme odvahu a veľa nápadov pri vymýšľaní a realizovaní aktivít v prospech riešenia problémov občanov rómskych komunít a v prospech ich rozvoja tak, aby dôstojný život v týchto komunitách nebol výnimkou, ale bežnou normou a tým aj spoločnou samozrejmosťou pre celú obec a pre všetkých jej občanov.

Len v takúto obec veria autori tejto publikácie.

7. ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY

BODNÁROVÁ, Bernardína; DŽAMBAZOVIČ, Roman; GERBERY, Daniel; FILADELFIOVÁ, Jarmila; HOLUBOVÁ, Barbora; PORUBANOVÁ, Sylvia (2005). *Medzigeneračná reprodukcia chudoby*. Bratislava, Stredisko pre štúdium práce a rodiny. 102 str.

DŽAMBAZOVIČ, Roman (2007). *Chudoba na Slovensku. Diskurz, rozsah a profil chudoby*. Bratislava, Univerzita Komenského. 232 str. ISBN 978-80-223-2428-1

DŽAMBAZOVIČ, Roman; GERBERY, Daniel (2005). *Od chudoby k sociálnemu vylúčeniu*. In. Sociológia, č. 2, str. 143-176. Bratislava, Sociologický ústav SAV. ISSN 0049-1225.

DŽAMBAZOVIČ, Roman; GERBERY, Daniel; PORUBANOVÁ, Sylvia; REPKOVÁ, Kvetoslava (2004). *Chudoba a sociálna exklúzia/inklúzia: Skupiny najviac ohrozené sociálnou exklúziou a námety na riešenie/prevenciu*. Bratislava, Stredisko pre štúdium práce a rodiny. 114 str.

FILADELFIOVÁ, Jarmila; GERBERY, Daniel; ŠKOBLA, Daniel (2006). *Správa o životných podmienkach rómskych domácností na Slovensku*. Bratislava, UNDP. 99 str.

FILADELFIOVÁ, Jarmila; GERBERY, Daniel; VITTEK, Ján; ŠKOBLA, Daniel (2013). *Správa o životných podmienkach rómskych domácností na Slovensku 2010*. Bratislava, UNDP. 223 str. ISBN 978-80-89263-10-3.

GERBERY, Daniel; LESAY, Ivan; ŠKOBLA, Daniel (2007). *Kniha o chudobe: Spoločenské súvislosti a verejné politiky*. Bratislava, Priatelia Zeme - CEPA. 144 str. ISBN 978-80-968918-9-4.

JUHAŠČÍKOVÁ, Ivana; ŠKÁPIK, Pavol; ŠTUKOVSKÁ, Zuzana (2012): *Základné údaje zo Sčítania obyvateľov, domov a bytov*

2011 - *Obyvateľstvo podľa národnosti*. Bratislava, Štatistický úrad SR. 92 str. ISBN 978-80-8121-206-2.

JUHAŠČÍKOVÁ, Ivana; ŠKÁPIK, Pavol; ŠTUKOVSKÁ, Zuzana (2012): *Základné údaje zo Sčítania obyvateľov, domov a bytov 2011 - Obyvateľstvo podľa materinského jazyka*. Bratislava, Štatistický úrad SR, 2012. 98 str. ISBN 978-80-8121-212-3.

KOVÁČOVÁ, Yvona; VLAČUHA, Róbert (2014). *EU SILC 2013 - Indikátory chudoby a sociálneho vylúčenia*. Bratislava, štatistický úrad SR. 44 str. ISBN ISBN 978-80-8121-314-4

KOVÁČOVÁ, Yvona; VLAČUHA, Róbert (2017). *EU SILC 2016 Zisťovanie o príjmoch a životných podmienkach domácností v SR*. Bratislava, štatistický úrad SR. 86 str. ISBN 978-80-8121-556-8

KUSÁ, Zuzana; DŽAMBAZOVIČ, Roman (ed.) (2006). *Chudoba v slovenskej spoločnosti a vzťah slovenskej spoločnosti k chudobe*. Bratislava, Národný komitét UNESCO NK MOST, Sociologický ústav SAV. 301 str. ISBN 80-85544-43-1

KUSÁ, Zuzana (2013). *Tieňová správa o chudobe a sociálnom vylúčení v Slovenskej republike za rok 2013*. Bratislava, Slovenská sieť proti chudobe. 69 str. ISBN 978-80-89149-34-6.

LEDECKÝ, Vladimír (2012): *Postup prác pri vysporiadavaní pozemkov v obci Spišský Hrhov*. In: (Ne)legálne osady : možnosti samospráv a mechanizmy vysporiadania pozemkov v prostredí rómskych osídlení. Prešov, Vydavateľstvo Prešovskej univerzity v Prešove. 198 s., ISBN: 978-80-555-0532-9.

MUŠINKA, Alexander (2012). *Podarilo sa. Príklady úspešných aktivít na úrovni samospráv smerujúcich k zlepšeniu situácie Rómov*. Prešov, Vydavateľstvo Prešovskej univerzity. 216 str. ISBN 978-80-555-0531-2.

MUŠINKA, Alexander (2012). *The Things That Worked. Examples of successful activities on the level of local administration aimed at improving the situation of the Roma*. Prešov, Vydavateľstvo Prešovskej univerzity. 216 str. ISBN 978-80-555-0531-2.

MUŠINKA, Alexandre; MATLOVIČOVÁ, Kvetoslava; ŽIDOVÁ, Anna (2012): *Differentiated effects brought by locally implemented solutions of the Roma issue in municipalities Pečovská Nová Ves, Lipany and Ostrovany*. In: Roma population on the peripheries of the Visegrad countries : integration issues and possible solutions. - Debrecen : DIDAKT Kft., 2012. - ISBN 978-615-5212-10-9. - S. 121-142.

MUŠINKA, Alexander; ŠKOBLA, Daniel; HURRLE, John; MATLOVIČOVÁ, Kvetoslava; KLING, Jaroslav (2014). *Atlas rómskych komunít na Slovensku 2013*. Bratislava, UNDP. 120 str. ISBN: 978-80-89263-18-9

MUŠINKA, Alexander (2016). *Obec Spišský Hrhov – model úspešne fungujúcej obce v procese reformy verejnej správy a v kontexte multikultúrneho spolužitia*. Bratislava, SFPA. 29 str., ISBN 978-80-89356-59-1.

PÁLENÍK, Michal a kol. (2014). *Sociálny systém, skutočnosť a vízia*. Bratislava, Inštitút zamestnanosti. 107 str. ISBN 978-80-970204-5-3

POLLÁK, Miroslav ; MAČÁKOVÁ, Slávka ; MUŠINKA, Alexander; HYBAČKOVÁ, Beáta (2017). *Z chudoby k sebestačnosti*. Košice, ETP Slovensko – Centrum pre udržateľný rozvoj. 108 str., ISBN 978-80-968196-9-0.

RADIČOVÁ, Iveta (2001a). *Hic sunt Romales*. Bratislava, S.P.A.C.E. 318 str. ISBN 80-88991-13-7.

RADIČOVÁ, Iveta (2001b). *Chudoba Rómov vo vzťahu k trhu práce v Slovenskej republike*. In Sociológia, č. 5, s. 439-456.. Bratislava, Sociologický ústav SAV. ISSN 0049-1225.

RADIČOVÁ, Iveta; NAVRÁTILOVÁ, Ľubica (2014). *Vývoj riešenia hmotnej núdze medzi rokmi 2004 až 2014*. Bratislava : Ekonomický ústav SAV. 174 s. ISBN 978-80-7144-230-1.

SOPÓCI, Ján a kol., (2011). *Sociálne nerovnosti na Slovensku*. Bratislava, STIMUL. 201 str. ISBN 978-80-8127-036-9.

ŠANDEROVÁ, Jadwiga (2004). *Sociální stratifikace. Problém, vybrané teórie, výzkum*. Praha, Karolínium. 173 str. ISBN 80-246-0025-0.

7. 1. Články z periodík

GAGLIARDI, Mattia: *Sme v ére lacných peňazí, drahých chýb a príjmovej nerovnosti*. In. DennikN.sk, 08.08.2017. Dostupné online: <https://dennikn.sk/846214/era-lacnych-penazi-drahych-chyb-a-prijmovej-nerovnosti/> (navštívené 12.3.2018).

HARKOTOVÁ, Stanislava: *Chudobné deti v škole strácajú to, čo iné poháňa vpred*. In. Aktuality.sk, 27.02.2018. Dostupné online: <https://www.aktuality.sk/clanok/562899/chudobne-deti-v-skole-stracaju-to-co-ine-pohana-vpred/> (navštívené 12.3.2018).

HARKOTOVÁ, Stanislava: *Opustili chatrče, no stále zostávajú tam, kde predtým. V osade*. In. Aktuality.sk, 23.11.2017. Dostupné online: <https://www.aktuality.sk/clanok/538264/opustili-chatrce-no-stale-zostavaju-tam-kde-predtym-v-osade/> (navštívené 12.3.2018).

HARKOTOVÁ, Stanislava: *Rómovia Jehovovi. Na východe svoju misiu berú vážne*. In. Aktuality.sk, 05.03.2018. Dostupné online: <https://www.aktuality.sk/clanok/565193/romovia-jehovovi-na-vychode-svoju-misiu-beru-vazne/> (navštívené 12.3.2018).

LYMAN, Rick: *Slovak Village Prospers in Partnership with Roma Residents It Once Shunned*. In.: The NYT, 9.september 2017. Dostupné online: <https://www.nytimes.com/2017/09/09/world/europe/slovakia-roma-spissky-hrhov-integration.html> (navštívené 12.3.2018).

KUSÁ, Zuzana: *Mládencom expertným súcim na slovo*. In. Pravda 27.10.2017. Dostupné online: <https://nazory.pravda.sk/analyzy-a-postrehy/clanok/446209-mladencom-expertnym-sucim-na-slovo/> (navštívené 12.3.2018).

LEDECKÝ, Vladimír: *Svet hrhovského starostu*. In: Týždeň. Dostupné online: <https://www.tyzden.sk/casopis/svet-hrhovske-ho-starostu/> (navštívené 12.3.2018).

SITA: *Počet ľudí na Slovensku ohrozených chudobou stúpol*. In Pravda 27.04.2017. Dostupné online: <https://spravy.pravda.sk/domace/clanok/427849-pocet-ludi-na-slovensku-ohrozenych-chudobou-stupol/> (navštívené 12.3.2018).

SIVÝ, Rudolf: *Ako štát vyrába ľudí závislých od sociálnych dávok*. Aktuality.sk, 01.08.2017. Dostupné online: <https://www.aktuality.sk/clanok/507743/ako-stat-vyraba-ludi-zavislych-na-socialnych-davkach/> (navštívené 12.3.2018).

SIVÝ, Rudolf: *Rómsky splnomocnenec: Rasistické krajiny neexistujú*. Aktuality.sk, 11.01.2018. Dostupné online: <https://www.aktuality.sk/clanok/551872/romsky-splnomocnenec-rasisticke-krajiny-neexistuju/> (navštívené 12.3.2018).

TASR: *Vo Sveržove funguje komunitné centrum už osem rokov*. Sme.sk, 29.08.2017. <https://presov.korzar.sme.sk/c/20637272/v-obci-sverzov-funguje-komunitne-centrum-uz-osem-rokov.html> (navštívené 12.3.2018).

Autori: Mgr. Alexander Mušinka, PhD. – RNDr. Miroslav Pollák
Názov: Darí sa. Úspešné príklady obcí v spolunažívaní s Rómami
Recenzenti: Prof. RNDr. Ivan Bernasovský, DrSc.
PhDr. Jaroslav Skupnik, PhD.
Obálka: Fero Guldán
Ilustrácie: Fero Guldán
Vydavateľ: Občianske združenie KRÁSNY SPIŠ, Levoča
Vydanie: Prvé, 2018
Tlač: VMV Prešov

ISBN 978-80-89975-00-6